

FÖLDES BÉLA

**A trianoni békeparancs hatása
a magyar közgazdaságra**

ELŐSZÓ.

A Trianonban Magyarországra rákényszerített parancs Magyarország geoökonómiai struktúrája iránti teljes tájékozatlansággal, az ország gazdasági életéből folyó követelményeknek teljes megtagadásával készült. A Párizsban összegyűlt államférfiak Magyarországról annyit sem tudtak, mint egy iskolás gyermeknek tudni kell. Valahogyan úgy nézték Magyarországot, mint egy darab földet Afrika közepében, mely alacsony gazdasági műveltsége mellett majd ide, majd oda kapcsolható, a hatalmasok kénye-kedve szerint. Pedig Magyarország gazdasági struktúrája már magasabb jelleggel bír, melyet különösen a szerves összetartozás, a finom szálaknak összefonódása, az egymástól való függés, egymást kiegészítő kölcsönhatás jellemzi. Kiváló földrajzi írók, kiváló gazdasági politikusok elismerték Magyarországnak a természet által alkotta egységét, ahol a rész és az egész között szoros, nemcsak mechanikai, de szerves összefüggés van, ahol minden rész az egészet, az egész minden egyes részt tartja és élteti. Egy francia író a legyezőhöz hasonlítja Magyarország topográfiai képét, mely legyezőnek minden egyes sugara a központi lapályban található. És ami így topográfiailag áll, az áll gazdaságilag is. Magyarország közgazdasági szervezetének szíve a főváros, mellyel az egész terület, a perifériának legtávolabbi pontja összefügg, kölcsönhatásban él. Ebből a szervezetből egyes részeket kiszakítani annyit jelent, mint a szervezetet halálosan megsebezni. De ha a trianoni államférfiak nem ismerték fel a magyar gazdaságstruktúrájának élettörvényét, annak jelentőségét Magyarország szempontjából, még kevésbé ismerték fel jelentőségét Közép-Európára, jelentőségét a világgazdaságra. Magyarország úgy, ahogy a trianoni parancs előtt létezett, fontos szerve volt az európai gazdaságnak is, Európának Oroszországon kívül legjelentékenyebb gabonatermelő síksága, de Európának egyik legjelentékenyebb piaca is. Magyarország termelése

és fogyasztása szervesen bekapcsolódott az európai gazdaságba, a világ gazdaságba. Magyarország gazdasági közigazgatása, gazdasági berendezése, gazdasági eljárásai, gazdasági jogelvi európaiak voltak. Magyarország közlekedési rendszere európai volt. Magyarország hitelrendszere európai volt. Magyarország államhitele mintaszerű volt és Magyarország sohasem károsította hitelezőit, amit még a leghatalmasabb államokról sem állíthatni. Magyarország pénzürendszere európai volt. Magyarország sok gazdasági intézménye mintaszerű volt, például szolgált más államoknak. Magyarország tisztelt tagja volt minden nemzetközi szervezetnek, mely a gazdasági életet magasabb tőkélyre fejlesztelte. Magyarország imponáló erővel jelent meg a nemzetközi nagy kiállításokon és kongresszusokon és többször rendezett világkiállításokon versenyre kelt a legelőrehaladtabb államokkal. Magyar találmányok találtak elterjedést az egész világon.

Minderről a „négy nagy“ államférfiúnak, kik a párizsi békét faragták, nem volt tudomásuk. Csak annyit tudtak Magyarországról, amit ellenségeink, kifosztóink, akik a magyar állam testéből akartak meghízni, hamis adatokkal, hamis térképekkel, kielégíthetlen étvágyal nekik feltálatk. Szerintük a magyar jövevény, a tót, a szerb, az oláh őslakó; szerintük a tót, a szerb, az oláh áll a műveltség magas fokán, nem a magyar; szerintük a magyar területet, a magyar népességet, a magyar természeti kincseket, a magyar gazdasági szervezetet szét kell osztani cseh, szerb, oláh között, hogy e területen európai gazdasági kultúra teremjen. A trianoni paktum hazugságok, ferdítések, rágalmak, tudatlanság szüleménye. Bűnös kézzel szétszörták a természet és a történelem együttműködéséből fejlődött egységes gazdasági alkotást.

A) ÁLTALANOS RÉSZ.

1. Bevezetés.

Hogy a trianoni paktum, mely Magyarországot területének 67.3 százalékát, népességének 58.4 százalékát, azzal együtt értékes nyersanyagainak, érceinek, ásványainak nagy részét, kimeríthetetlen sóbányáit egészen, erdőállományát majdnem egészen, továbbá vízerőinek, vasútjainak, bankjainak, takarékpénztárainak, szövetkezeteinek nagy részét, gyógyhatványait, tengeri kikötőjét elszakította, kifejlett gazdasági struktúráját szétrombolta, mely súlyos kárt okozott a magyar közgazdaságnak, arra számszerű pontossággal sem a közgazda, sem a statisztikus, sem a matematikus nem felelhet. Csak annyit mondhatni, hogy Magyarország életképességének gyökereit végzetesen megtámadta, életerejének nagy részét felemészítette, gazdasági kultúráját lesüllyesztette. Rá lehet mutatni továbbá egyes tünetekre, melyek az ország ellen elkövetett brutális merényletet megvilágítják. Erre és nem többre vállalkozhatik a következő tanulmány, mert az elkövetett nemzetközi büntett egész súlyát és kihatását megállapítani ma még nem is igen lehet.

Magyarország megcsonkításának egyik oka az a körülmény, hogy a felülmaradt nagyhatalmak arra törekedtek, hogy a világ összes nagy értékeinek, összes gazdasági lehetőségeinek, különösen pedig összes nyersanyagainak lehető nagy részét megszerezzék, vagy legalább is azok felett ellenőrzést gyakorolhassanak. Úgyszintén gyakorolhassanak ellenőrzést a gazdasági forgalom és annak irányai felett, nehogy az olyan irányokat kövessen vagy keressen, amelyek amaz államok érdekeivel ellenkeznek és melyek a középeurópai államok érdekeit szolgálják. Nemcsak Magyarország területe, nemcsak Magyarország népessége, nemcsak nemzeti vagyona mint olyan kellett, hanem kellett a fa, a vas, a szén, a földgáz, a só, a vízierő, a hasznos állat stb. és ezen gazdagságoknak a győztesek szellemében, az érdekeik-

nek megfelelően való felhasználása. Mert függőségben akarják tartani, megadóztatni akarják az egész világot. Hozzá természetesen gazdagítani akarják inkább azokat az államokat, melyek a Nagyhatalmaknak súlyos milliókkal tartoznak, mely milliók visszafizetését így talán mégis remélhetnék. Magyarország, megfosztva természeti kincseitől, megfosztva nemzeti vagyonának és nemzeti jövedelmének nagy részétől, megfosztva a lehetőségtől nemzeti érdekeinek megfelelő közgazdasági politikát követni, lassú halálra van ítélve, mert semmi oly erőforrása nincs, melyből elegendő életerőt meríthetne. Magyarország súlytalan atommá válik. Magyarország, melynek búzáját, lisztjét, fáját, állatait és állati termékeit, borát, cukrát a nemzetközi piacon ismerték és keresték, a trianoni parancs lehetetlen intézkedései folytán páriává vált, melyet büntetni, lökni, öklözni, oldalba rúgni, véresre verni, eltaposni lehet. Ilivatlan vendég a nemzetek asztalánál. Koldus nemzet. Számúzve az európai közgazdaság társaságából.

2. Erkölcsi mozzanatok.

A trianoni parancs által a gazdaság terén okozott káros hatást könnyen felismerjük, ha csak egy percig megállunk annál a rettenetes ténynél, hogy az ország területének több mint kétharmadrészét, lakosságának majdnem kétharmadrészét elszakították. El sem képzelhető, át sem tekinthető az a rombolás, melyet az országnak ilyen megcsonkítása a lelkekre és azzal a gazdasági tevékenységre gyakorol. A kétségbeesés, a meghasonlás, a sorvadás, a pusztulás ezer alakban tűnik elénk. Elveszett a hit a nemzet életképessége, elveszett a hit egy jobb jövő eljövelele iránt. A csüggedés, a lemondás elfogja a lelkeket. Nincs munkakedv, nincs vállalkozói szellem, nincs tőkeképződés, nincs hitel, nincs sem termelőképeség, sem fogyasztóképesség. Vagyonok, emberek megsemmisülnek, lelkek elpusztulnak, az értékek világára dermesztő dér hull. A gazdasági életet a halál lehellete érinti, mert a gazdasági erő is oly erő, mely a lélekből fakad, melynek gyökerei az éthoszból jelenek. A felozlás processzusa felszabadítja az összes rossz elemeket, szétszaggatja a szervezet finom szálait, felbontja a felelősség láncait, lábba tiporja a gazdasági élet egzisztenciáit. És ha bizonyos mértékben lassanként már érvényesül is az alkalmazkodás műfolyamata, ez csak egy elsorvadt ország és nemzet szervezetét hozza át.

3. A középosztály.

Trianón súlyos következményei hatásaként megállapítható a középosztály pusztulása, mely még az elsőrendű életszükségletek ki-elégítésére sem képes. A napi krónika hajmeresztő képet festett az uralkodó nyomorról. Sok ember hajléktalanná vált és százezrek tódultak az elszakított részekből hazájukba, ahol azonban csak nyomor várt rájuk. Sokaknak pusztulását ideig-óráig elodázta a régi vagyontárgyak eladása, mire még olyanok is rákényszerültek, kik valamikor gazdagságban, jómódban éltek. A házak intimitásait ismerő pénzbeszédők minden hónapban megállapították, hogy a lakásokból a bútorok, a szőnyegek, a tükrök, a képek, a függönyök, az ágyneműek lassanként eltűntek, míg végre csak az üres falak, egy-egy szék, egy-egy asztal, egy-egy ágy maradt meg. A betegek gyógykezelésére nem tellett, az orvosi rendelőszobák üresen állottak. A gyermekek kiéhezve, lerongyolva jöttek az iskolába.

Ezer s ezer ember vagonokban lakott. Ha a nyomor egy részét a háború következményének kell tekinteni, egy nagy része azonban mindenestre a trianoni parancsal függ össze. Feltétlenül áll ez a menekültekre nézve. Ezeket Trianón juttatta koldusbotra, kiűzván őket ősi lakóhelyeikből, vagyonukból, állásaikból. Ezeknek száma pedig eléri a 4—500.000-et, kiknek fenntartása nem csekély pénzügyi terhet jelent a köz szempontjából. Szintén a trianoni parancs következménye. Hogy mily mértékben csökkent a fogyasztás, erre csak néhány adatot kell felhozni. Tett a fejenkénti fogyasztás:

	1913—14.	1920—21.
Búza, kg	129.—	105.—
Cukor	9.70	4.70
Kávé	0.66	0.32
Pamut	0.70	0.11
Ásványolaj világitásra	5.10	3.94

Súlyos zavart okoz a helyzet az életpályák választása körül.

Az emberek kisodortattak életpályájukból és kétségbeesetten kapcsolódtak a kínálózó keresethez, essék az bármily távol régi foglalkozásuktól, régi társadalmi helyzetüktől, jobb nevelésüktől, magasabb műveltségüktől. A pap megy matróznak, a tanító megy kocsi-tisztítónak, az egyetemi hallgató megy plakátragasztónak. Szét vannak

szakítva mindazok a finomabb kötelékek, melyek a társadalomban magasabb, tartósabb egységeket teremtettek. Az emberek ide-oda dobatnak, ma itt vannak, holnap másutt. Veszendőbe megy a foglalkozáshoz való ragaszkodás, annak hivatásként, életfeladatnak való felfogása, annak önönmagának való becslése. Egy széthullott kéve, egy szertesztét szaladó nyáj képe a társadalom, mert Trianon óta bizonytalanná vált minden, bizonytalanná vált elsősorban a mindennapi kenyér. Csak az elmerülés ellen küzdő hajó nyújt némileg hasonló képet, mint a Trianon által megrendült magyar társadalom.

4. Népmozgalom.

Messze vezetne, ha ama káros hatások vizsgálódásába bocsátkoznánk, melyek népességi és népmozgalmi téren a trianoni parancs folytán az országra hárultak. Annyit azonban mégis ki kell emelni, hogy Trianon a nemzet fizikai jólétét, fizikai erejét erősen megtámadta. A vagyonpusztulás, a szegénység, a megélhetési küzdelmek, a drágaság súlyosan érzetik hatásukat a népesség státuszában, a népességi kataszterben. A háborúban a produktív korosztály egy tekintélyes része elveszett, vagy megcsönkítva, egészségében megrendülve tért vissza, kisebb ellenállási képességgel, kisebb életkedvvel, kisebb életerővel. Az idegbajok súlyosbodtak, a rossz lakásviszonyok és rossz táplálkozás tenyésztik a betegségeket és fokozzák a halandóságot. A tuberkulózis szedi áldozatait. A kórházak felszerelése hiányos, sok helyen megbotránkoztatóan elhanyagolt, mert az ország elszegényedett. A családi élet züllik, a gyermekgondozás elhanyagolt, a gyermekáldástól rettegnek.

5. Népsűrűség.

Figyelmet érdemel népesedési szempontból a gazdasági szervezetnek a trianoni parancs által okozott átalakulása tekintetében különösen a népsűrűségi koefficiensnek lényeges módosulása. Míg Nagy-Magyarországnak népsűrűsége 1910-ben négyszögkilométerenkint 64,2, addig Csonka-Magyarországnak népsűrűsége 91; tehát majdnem 50%-kal nagyobb, mint abban a Magyarországbán, mely egy konszolidált, gaz-

daságilag gyarapodó államszervezet volt. A népsűrűség tudvalevőleg különösen a foglalkozási rendszer kialakulására van jelentékeny befolyással. Sűrűbb népesség csak az iparban és kereskedelemben talál megfelelőbb alkalmazást, esetleg a kivándorlás sem kerülhető el. Ma, midőn a régi bevándorlási államok elzárkóznak, ez utóbbi expédiens alig kínálkozik. Az ország gazdasági sorvadása mellett, viszont az ipar és kereskedelem megfelelő felszívóképességgel nem bírnak, hiszen minden téren személyredukció, elbocsátás következett be. Csonka-Magyarország nagy népsűrűsége, ami máskor a fejlődésnek, az intenzifikálásnak jelzője szokott lenni, most tehát a súlyos helyzetnek a kifejezője.

És habár a népsűrűség emelkedése jobbadán összefügg azzal, hogy a tőlünk elrabolt területek többnyire alacsony népsűrűséggel bírtak, mégis a kiszivárgás, a néprajzás megakadályozása káros visszahatással bír. És ha a mai területen a sűrűbb népességet fenntartani nem lehet, ez káros befolyást gyakorol a népszaporodásra. A trianoni szerződés elvette a lehetőséget, hogy a sűrűbb népességi területek munkarejére rászorult országrészekkel való szerves kapcsolat mindkét rész funkcióját biztosítsa. A nagyobb népsűrűség, nagyobb ipari és kereskedelmi tevékenység lehetősége nélkül, súlyos következményekkel jár t és a pauperizmus kísértetét idézi fel. A kölcsönhatás, mely a régi Magyarország egyes területei között fennállott, amennyiben ezek a területek egymást kiegészítették és egymás megélhetését biztosították, bizonyítja az egymáshoz való tartozandóságot.

6. Gazdasági struktúra.

A trianoni szerződés által okozott megcsonkítás alapján megrendítette az ország gazdasági struktúráját. Magyarország úgy nyersterményeinek gazdagsága, mint magasabb gazdasági kultúrfokánál fogva arra volt predestinálva, hogy agrár-indusztriális állam legyen. Ez irányban a háború előtt egészséges haladást találunk. Ezáltal keresetet is bírt nyújtani az ország népessége azon részének, mely fukarabb területen lakott. Agrárterményeinek feleslegével képes volt a külföld iparcikkeit megvásárolni. A népesség egészséges szaporodást mutatott, a jólét emelkedett, a városok kultúrközpontokká váltak. Mindez a trianoni parancs következtében megváltozott. Magyarország elvesztette azokat a piacokat, melyeken eddig agrárterményeinek feleslegét

elhelyezte és ezáltal mezőgazdasága igen súlyos helyzetbe került. Másn felől az ország ipara elvesztette nyersterményeit, melyeket most kénytelen külföldről behozni. Ezen eltolódás megterheli Magyarországot kereskedelmi mérlegét, minthogy kivitele csökkent, bevitel pedig emelkedett, hisz egyes nyerstermények, mint pl. a fa, mely azelőtt az ország egyik legkiválóbb kiviteli cikke volt, most beviteli cikk lett és óriási összeggel terheli a kereskedelmi mérleget. A magyar béketárgyalások jelentésében (második kötet 258. lap) a következőket olvassuk: „A fegyverszüneti egyezmények határozmányai ebesére, politikai és gazdasági határrá tett demarkációs vonalak elszakították a széleken fekvő vállalatokat az ezeket a vállalatokat vezető gazdasági és pénzügyi központtól. Mesterséges korlátok emelkedtek így a termelő helyek és az azok termelésére utalt fogyasztási területek között, szakadás állott be országos közlekedési hálózatunkban, évtizedes hitel és kereskedelmi összeköttetések bénultak meg ... Magyarország közgazdasági és pénzügyi élete 21 millió lakosú állam szükségleteire volt berendezve. Ez a berendezés oly kereseti lehetőségeket biztosított, melyek a fentiekben ismertetett események folytán jórészen már nem állanak fenn“.

Nagyon természetes, hogy ily átalakulás nagy rázkódtatásokkal, sok anyagi pusztulással jár. A kereskedelmi mérleg kedvezőtlen alakulása pedig az ország fokozatos eladósodásához vezet, ami továbbá kedvezőtlenül befolyásolja az ország fizetési mérlegét és a nemzetközi árfolyamokat. Ehhez még hozzá kell venni, hogy az ország számos városa, 139-ből 92 elveszett, mindmennyi intenzív gazdasági kultúrával, erős iparral és kereskedelemmel, munkaképes és fogyasztóképes, gazdaságilag aktív népességgel. Egy ennyire gazdaságilag aláaknázott országban a társadalmi és politikai helyzet is labilissá válik, az elégedetlenség és szegénység remédiumot keres és kalandos utakra terelődik. Így tette tönkre a trianoni parancs az ország gazdasági struktúráját, mely azon az utón volt, hogy egy erős, harmonikus gazdasági egységet képezzen Európa közepén. Ez a helyzet pedig semmivel sem javulna, ha a Genfben többször hangoztatott tanácsot követné az ország, hogy tisztán agrárállammá alakuljon át. Akkor a szegénység még nagyobb lenne, a kultúrátlanság még nagyobb lenne, a békétlenség még nagyobb lenne, a veszély Európa békéjére nézve is nagyobb lenne.

7. Budapest.

A trianoni paktum egyik következményeképp meg kell említeni, miszerint nem elégedtek meg azzal, hogy Magyarországot megcsönkítették, hogy tőle a természetnyújtotta sokféle adományt elvették, hogy vaspánttal elzárták a világtól, hanem arra is törekedtek, hogy a teri mészetszerűleg alakult nemzetközi kereskedelmi irányokat megváltoztassák és ezáltal megfosszák Magyarországot és egyben a fővárosát a közvetítő kereskedelem nagy gazdasági és kulturális hasznától. Pedig Budapest nem mesterségesen alakult gazdasági központ volt a térkép ezen részén; Budapest oly forgalmi előnyöket nyújtott Nyugat és Kelet között, melyek évszázadok hagyományain, évszázadok tapasztalatain, kiváló kereskedelmi szellemen és nagyarányú befektetéseken alapultak. Mondvacsínált útírányok, mondvacsínált gócpontok lépnek az organikusán kifejlődött irányok és gócpontok helyébe, a nemzetközi forgalom nagy hátrányára, üresen járnak a vasúti kocsik ezen vonalakon és hiába akarják a forgalmat más természetellenes és gazdaságellenes irányokba terelni. Pedig Budapestet nem lehet egy vidéki város színvonalára leszorítani, mert nagy gazdasági tevékenysége természetes előfeltételeken alapul. A főváros gazdasági élete az egész ország gazdasági életének eredménye volt. Egy nagy ország ellátta árukkal, egy nagy ország termelésének feleslegét felvette, feldolgozta, továbbadta. A főváros elvesztette végtagjait és a vérkeringés lassúbb lett. Sok hatalmas vállalat tönkrement, a legtöbb összezsugorodott. Nagy átcsoportosulás vált szükségessé.

8. Munkásosztály.

Súlyos csapást jelent a trianoni paktum a munkásosztályra nézve is. Nagyon megszükkült a munkapiac. A munkásnak, aki azelőtt egy nagy haladó ország számtalan lehetőségeit látta maga előtt, ma egy szegény, csonka, a fejlődés kevés tényezőjével rendelkező országban kell keresni munkaalkalmat, megélhetést. Számos munkaág egyáltalában elvesztette létjogosultságát. A munkabérek alakulása is ezen kedvezőtlen mozzanatok hatása alatt áll. Természetesen sínynli a munkás egyúttal mindazokat a káros hatásokat, melyeket Trianon

a nemzet minden fiára gyakorol. A közélet nehéz küzdelmei is halnak a munkásra, ki ma a közügyek iránt érdeklődik és aki tudja, hogy sorsa és emelkedése szorosan összefügg az ország sorsával és emelkedésével. A családi élet meggyengülését is különösen a munkás érzi, ki nem a családon kívül keresi a boldogság iránti vágy kielégítését. Az idősebb munkás nehezen tud az új viszonyokhoz alkalmazkodni, már nem igen cserélheti foglalkozását és munkahelyét és el-sorvad. A fiatalabbakat az elégedetlenség teljesíthetetlen ábrándok felé kergeti, melyek a társadalom nyugalalmát, rendjét veszélyeztetik. A bolsevista utópia a trianoni parancs egyik mérges gyümölcse.

9. Bolsevizmus.

A gazdasági viszonyok kedvezőtlen volta, a kereseti alkalmak hiánya, a társadalom ziláltsága magukban véve is termékeny talajt nyújtanak a bolsevizmusnak. Ha olyan erős államok, mint Franciaország és Anglia, nehezen tudnak szembeszállni a bolsevista agitációval, mennyivel nehezebb az egy elszegényedett, kétségbeesett, sötét jövő elé tekintő nemzetnek. Nem hiányzanak, mint ismeretes, törekvések, melyek Magyarországon másodszor is akarják a szovjet köztársaságot felállítani. Moszkva ellátja az eltévelygett, többnyire a kenyérméltküli szellemi munkások sorából kerülő agitátorokat pénzzel és a tévtanok egy rendkívüli kitartással folytatott, semmitől vissza nem riadó propaganda által terjesztetnek. A trianóni igazságtalanságok fenntartása és ezzel Magyarország egészséges fejlődésének és újjáépítésének megakadályozása a társadalmi forradalom veszélyét idézi fel. Ha ellenben Magyarország felszabadulna a trianoni járom alól, ha visszakapná gazdasági erőforrásait, akkor a bolsevizmus az erős magyar állam sáncain megtörne.

10 Pénzügyek.

A trianoni parancs oly pénzügyi terheket rótt az országra, melyek az elviselhetetlenségig kegyetlenek. A jóvátétel többrendbeli akut alakja, a nyugdíjterheknek a menekült tisztviselők által okozott katasztrofális megduzzadása, bizonyos adósságoknak terhes valorizációja, a zsoldoshadsereg tartása, a sokféle külföldi bizottságoknak

magas illetményei és költségei, a természetben való szolgáltatások, vasúti, hajóanyagok kiszolgáltatása és sok más trianoni átkos intézkedés oly helyzetbe sodorták az állam pénzügeit, mely végromlással fenyegetett. Amellett elvesztette az ország jövedelmi forrásainak jelentékeny részét, adóalapjainak széles területeit, adóalanyainak millióit, pénzügyi szervezetének összeműködését, gazdasági életképességét. Csak a bevételek kíméletlen fokozása és a kiadások kíméletlen csökkentése útján lehetett a Trianon által ásott sirt elkerülni. De a bevételek ily mértékten fokozása nem volt lehetséges anélkül, hogy a magángazdaság érdekei veszélyeztessenek, a mezőgazdaság, az állattenyésztés, az ipar és kereskedelem létérdekeiben megtámadtassanak. Másfelől a kiadások leszállítása csak nagy gazdasági, kulturális és szociális érdekek veszélyeztetésével volt lehetséges. A tisztviselők ezreit el kellett bocsátani. Le kellett mondani a közigazgatás számos fontos igényéről. Tanintézetek, kórházak, laboratóriumok, klinikák felszerelése a minimumra szállítottatott le. A tudomány is súlyosan érezte az állapotot. Nagy áldozatokat követelt a vasutak jókarba helyezése, a hiányzó járművek, szerkocsik, mozdonyok beszerzése. A tőlünk erőszakkal elvett szerelvények pedig ott állottak a román határon használatlanul, pusztulva. A Trianon által előidézett pénzügyi helyzet a legsiralmasabb lévén, egy minden értéket elnyeléssel fenyegető infláció tobzódása következett.

11. Szuverenitás.

Bár magában véve nem gazdasági mozzanat, mégis meg kell emlékeznünk arról a súlyos csapásról, melyet Trianon a szuverenitásnak sok ponton való korlátozása Magyarországra rótt. Nemcsak hogy katonai téren, nemcsak hogy pénzügyi téren beavatkozott Magyarország belügyeibe, de beavatkozott gazdasági ügyeibe, bel- és külkereskedelmi ügyeibe, a tenger- és folyamhajózás ügyeibe, a víz-erő ügyeibe stb. A trianóni diktátori szellem megnyilvánul abban a többször hangoztatott utasításban, hogy Magyarország legyen kizárólag agrárország, mondjon le minden iparfejlesztésről. Igaz, hogy a trianoni szerződés megfosztotta Magyarországot az ipari vállalat számos előfeltételeitől, megfosztotta erdőitől, bányáitól, de hiszen Trianon megfosztotta Magyarországot mezőgazdasági területeinek legértékesebbjeitől is, a világhírű búzatermő bácskai és bászai föl-

dektől, megfosztotta mintaszerű gazdasági üzemeinek egy részétől, megfosztotta a kereskedelem és közlekedés számos tényezőitől, számos előnyeitől. Ebből tehát az következnék, hogy mondjon le minden téren arról, hogy magasabb gazdasági kultúrát létesítsen. Ez pedig lehetetlen és éppúgy lehetetlen, hogy lemondjon az ipari téren a haladásról, mert ipar nélkül nincs gazdasági kultúra, ipar nélkül nincs biztos nemzeti jövedelem, ipar nélkül nincs államháztartási rend. Szerves gazdasági fejlődésünk végeredményben szuverénitásunknak is egyik biztosítéka, nemcsak a fontos hadi ipar révén, hanem a gazdasági súly szempontjából is.

12. Láthatatlan veszteségek.

A Trianon által okozott láthatatlan veszteségeknek egyik legjelentékenyebbike az, hogy egy nagy terület, mely eddig a magyar gazdasági egység és egyéniség képét viselte, kétharmadrészben elveszett. Ez a nagy terület a magyar irányításnak engedelmessé vált, a magyar nemzet gazdasági érdekeit szolgálta, magyar nemzeti szempontoknak hódolt. A magyar szellemmel telített gazdasági iskolákban, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi akadémiákban nevelt tanítványok szétmentek az egész országba és azt a magyar gazdasági életbe erősen bekapcsolták, alapos tudományos és gyakorlati képzéssel a magyar gazdasági élet jellegét rányomták az egész országra. Most az elszakított terület idegen, sőt ellenséges érdekeknek szolgál, az ellenünk folytatott harc számára kovácsolja a fegyvereket. Ahol azelőtt a magyar gazdasági érdek diktált, ott ma cseh, román, szerb érdekek érvényesülnek. Szűk területre szorítkozva, kevés tőkével, kevés emberrel Magyarország nem képes többé azt a gazdasági erőt kifejteni, mint azelőtt. Nem képes többé az állam feladatai, a társadalom feladatai, a kultúra feladatai, a gazdasági haladás feladatai számára azokat az erőket előteremteni, mint azelőtt. Az elszakított területen lakó testvéreink a külföldi piacokon most versenytársaink, sőt ellenégeink, a magyar kivitelnek megakadályozol.

13. A viszonyossági elv megsértése.

A nemzetek közötti minden gazdasági érintkezésnek alapja a viszonyosság. A trianoni szerződés egyik vérlázító alap gondolata, hogy erre az elvre semmi tekintettel nincs, reánk csak terhetek ró, volt ellen-

feleink számára százszázalékos előnyöket biztosít. A világos és elismert nemzetközi jog ellenére is kizárt minket jóformán minden viszonosságból és minden téren kiváltságossá tette az ellenfeleket. „Magyarország kötelezi magát“, így szól a parancs számtalan pontja. Így történik az a vasúti, a tengeri és folyamhajózási közlekedés terén, így történik ez a külkereskedelem terén, pénzügyi téren, jóformán minden téren. Végighúzódik és számtalan intézkedésekben kifejezést nyer a szándék, hogy Magyarország közgazdasága gúzsba köttessék, hogy így talán végelgyengülésben kimúljon. Magyarország csak anyagnak tekintetik, melyből az új államok alkottatnak és életereivel elláttatnak. Joggal mondja tehát a békeidegáció: „A X. rész (Gazdasági rendelkezések) határozmányainak egész sorát az a körülmény jellemzi és teszi egyenesen elviselhetetlenné, hogy az azokban foglalt súlyos kötelezettségek Magyarországot egyoldalúan terhelik; Magyarország összes életei, kereskedelempolitikai akciósabadsága, a terményei fölött való szabad rendelkezési joga gúzsba lesznek kötve, a külföld, sőt az elszakítandó területek állampolgárai részére is teljes szabadság biztosított Magyarországon, ellenben ezen szegény, a gazdasági tönk szélén álló ország és állampolgárai számára a békeszerződési tervezet határozmányai a viszonos elbánást az egész vonalon megtagadják. Sem az 1871. évi frankfurti békeszerződés, sem a Szövetséges és Társult Hatalmak által az erőszakosság netovábbjaként odaállított breszt-litovszki és bukaresti békeszerződések — amelyek pedig szintén a győző jogán épültek fel — nem tartalmazzák az egyoldalú kötelezettségeknek azt a tömkelegét, mint az a békeszerződési tervezet, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak elfogadás végett Magyarország elé terjesztettek. Az utolsó évszázad hatalmas gazdasági fellendülésének egyik főoka volt a „do ut des“ elvének a nemzetközi szerződésekben való alkalmazása. Ez az elv nyer kifejezést majdnem valamennyi modern kereskedelmi szerződésben és jórészt ezen elv érvényesülésének tudható be a nemzetközi gazdasági és pénzügyi érintkezésnek nagyméretű fejlődése. A viszonosság alkalmazásának teljes hiánya vonul végig a gazdasági határozmányok egész során. A békefelletelek még oly irányban is teljesen egyoldalú kötelezettséget rónak Magyarországra, — ami pedig a nemzetközi jog terén példátlanul álló eset — ahol minden barbarszk államnak is mindenkor biztosított a viszonosság“. (A magyar béketárgyalások II. k. 164. l.

14. Veszteségeink mérlege.

Ki tudná megállapítani, egzakt számokban kifejezni, mennyi kárt okozott a trianoni parancs a magyar nemzetnek. Hisz az anyagi károkon kívül itt egész sora az imponderabiliáknak jön tekintetbe: A gazdasági struktúra megrázkódtatása, a vállalatok dimenzióinak megzavarása, a kereskedelmi összeköttetéseknek szétszakítása, a közgazdasági közigazgatás felforgatása, nagy tőkéek elvesztése, kiváló munkaerők elszakítása, ittmaradt munkaerők keresethiánya, a munkakedv csökkenése,¹⁾ a tőkeképződési ösztön hanyatlása, a lelki egyensúly megzavarása, a jövő iránti bizalom csökkenése, céltalan és reménytelen próbálgatások, kísérletek felburjánzása, a játékszenvedély fellobbanása és egyéb erkölcsi, lélektani mozzanat jön itt tekintetbe, melyet a trianoni parancs szült és hatványozott.

A veszteségi mérleget tehát csak úgy jellemezhetjük általánoságban, hogy a trianoni parancs Magyarország gazdaságát megfosztotta nagy részétől annak, amit a múltból hozott és nagyon soktól, amitől a jövő fejlődése függ.

15. Az elszakított területek közgazdasági érdekei.

Feladatunkon kívül fekszik annak a megállapítása, mennyit veszítenek az elszakított területek közgazdasági életükben. Röviden csak arra utalunk, hogy a Felföld mezei munkásnépe elvesztette szívesen felkeresett munkapiacát az Alföldön és hogy nagy része az ipari vállalatoknak is elvesztette piacát, nem is szólva arról, hogy Csehország azt elnyomni törekszik, még pedig sikerrel. A gyár-ipar a felföldön lassanként pusztul. Épp oly sivár a helyzet a délvídeken; a Vajdaságban 900.000 holdnál nagyobb területen évek óta nem trágyáznak és a hozam 50%-kal csökkent. A veszteség 700 millió dinár évenként.²⁾ Utalunk továbbá arra, hogy a magyar állam közgazdasági kultúrtörekvéseiben az elszakított területek mezőgazdaságának, állattenyésztésének, halászatának, erdészetének, bányászatának, iparának, kereskedelmének, közlekedésének, hitelügyének emelésére óriási összegeket fordított, a nép jólétét állandóan előmozdította, gazdasági oktatás által munkájának értékét emelte. Figyelme kiterjedt a termelés minden ágára, az ország min-

den vidékére, de különösen gondoskodott éppen a *nemzetiségi vidékekről*. A külföld szakértői sokszor nagy elismeréssel nyilatkoztak a magyar államnak a gazdasági kultúra emelésére irányuló tevékenységéről, mely különösen éppen a most elszakított területek javára szolgált. Csak utalni kell Erdélyre, a Délvidékre és Felföldre, hogy erre számos bizonyítékot találjunk. Álljon itt csak egy adat. A rutén Felföld népességének felsegítése, gazdasági helyzetének javítása érdekében a magyar állam 1898—1910-ig 36 millió aranykoronát fordított: fajállatok beszerzésére, háziipari tanfolyamokra, vetőmagkiosztásra, tejgazdaságok létesítésére stb. És kétséget nem szenved, hogy ezek a területek mostani elhelyezésükben gazdaságilag okvetlenül visszafejlődnek egyfelől azért, mert sokkal alacsonyabb kultúrájú nemzetek uralma alá kerültek, másfelől azért, mert gazdasági emelkedésük az illető állam általános politikai programjának nem felel meg.

16. Európa közgazdasági érdekei.

A trianoni paktum által a magyar nemzetnek okozott súlyos károsodás természetesen kihat az európai gazdaság egészére. Magyarország megcsonkítása és azzal a magyar gazdasági élet fejlődésének megakasztása csökkenti Magyarország fogyasztóképességét a nyugati államok gyártmányai tekintetében, csökkenti képességét a nyugati államoknak élelmiszerekkel, stb. való ellátása tekintetében. De Európa károsodása nem szorítkozik csak erre. Mert nem szabad elfelejteni, hogy az új államok nem lesznek hajlandók a gazdasági kultúra magasabb igényeinek kielégítésére, mert mindig attól fognak tartani, hogy az inkább a kultúra magasabb fokán álló magyar elemeknek fogna előnyére válni, mint alacsony fokon álló saját nemzetiségeiknek. A félelem, hogy minden haladással a haladni tudó magyar fajt erősítik, vissza fogja tartani ezen államokat attól, hogy a kultúrával haladjanak, hogy a kultúra vívmányait alkalmazzák, inkább még a már létező gazdasági kultúrát nyomni fogják. Mire is kellene a hegyi mócnak a keleti expressz, a villamos központ, a racionalizálás, a normalizálás stb? Egyéb okok is hozzájárulnak, hogy az illető államok a Magyarországtól elszakított részekben a gazdasági kultúrát lenyomják. Csehország tönkreteszi a Felföldön létesített ipari vállalatokat, Jugoszláviában az aranykalászt ringató

földek mocsárrá posványosodnak, Romániában az értékes szántóföld primitív pásztorok kezébe jut. Nem üres szó, hogy a Balkán tolódik Középeurópa felé. Ezt fokozza még az a körülmény, hogy abban az értelemben is Középeurópa felé tolódik a Balkán, hogy a Balkán állapotok bizonytalansága, a Balkán-népek egymás elleni gyűlölködése, bizalmatlansága, a politikai alakulások örökös vajúdása és változása is tovább terjed Középeurópa felé. Trianon halálra sebezte Magyarországot, de Európa fejlődését, kultúráját, nyugalalmát is.

A magyar államterület szétosztásának súlyos következményeit egész Európa szempontjából, igen jól illusztrálja, ha azokat a következményeket szem előtt tartjuk, amelyek egyes fontos természeti kincsek felhasználása tekintetében mutatkoznak. Kétségtelen ugyanis, hogy európai érdek, miszerint a Duna—Tisza-medencében, mint a magyar békedelegáció kifejti: 1. a vízvédelem egységes legyen; 2. az erdőgazdálkodás egységes legyen; 3. a hidroelektromos berendezés egységes legyen. Ez a három ága a gazdálkodásnak szorosan összefügg egymással, ez a három ága a gazdálkodásnak közös érdeke Európának, mert ettől függ nemcsak a magyar mezőgazdaság sorsa, nemcsak a magyar nemzet ellátása, hanem Európa ellátása is. Helytelen gazdálkodás e terén elpusztítja a mezőgazdasági területek televényrétegét, elpusztítja az erdőkben és a vizekben rejlő mérhetetlen kincset. Már pedig ki hiszi, hogy a most e területeken imperiummal bíró népek szétágazó érdekeikkel, egymásra agyarkodó gyűlölettel képesek lesznek a szükséges intézkedéseket egységesen megtenni és azok végrehajtását szigorúan ellenőrizni? Hisz oly beavatkozást követel ez az egyes államok közigazgatásába egymással szemben, melyeket nem engednének meg, mely keresztülvihetetlen is. Így is, de akkor is, ha ez ügyek egy részrehajlatlan (!) nemzetközi bizottságra (békeszerződés 293. §.) ruháztatnának, oly nehézségek állanának elő, melyek állandó súrlódásokat, állandó tiltakozásokat okoznának. Mert ez mind következménye annak, hogy a trianoni parancs szétszakított olyasvalamit, minek együttmaradását maga a természet és annak kérlelhetlen törvényei követelik.

B) KÜLÖNÖS RÉSZ.

1. Bevezetés.

Áttérünk most a trianoni parancs által okozott közgazdasági veszteségek egyes részleteinek ismertetésére. Tartsuk szem előtt, hogy ha a Trianon által szétdarabolt Magyarország megmaradt struktúráját vizsgáljuk, három főalkatrészt különböztethetünk. Megmaradt az ország fővárosa, a kis országhoz képest túlméretezett fej, nagy kulturális étellel, intenzív, minden térre kiterjedő gazdasági tevékenységgel, kiváló gazdasági vezérkarral, nagy területeket összefoglaló intézményekkel, nagy ipari vállalatokkal, hatalmas pénzintézetekkel, nagy munkástömegekkel, nagyszámú proletáriátussal. Körülbelül az ország minden nyolcadik lakosa a fővárosban él. Megmaradt, mint második fontos alkatrésze az ország területének, a Dunántúl, elég magas, helyenkint magas gazdasági kultúrával, intenzív mezőgazdasággal, valamint állattenyésztéssel és mezőgazdasági iparral, sok magasabb fejlettségű várossal (Győr, Székesfehérvár, Sopron, Pécs). Hasonló jellegű Felső-Magyarország gazdasága. Végül mint harmadik nagy alkatrésze az Alföld, a tanyavilág, mely részben csak most bontakozik ki ősi jellegéből, ahol még messze vidéken nincs járható út, ahol a közlekedés főszköze a hátasló, ahol közigazgatásnak hire-hamva sincs. Ennek az országrésznek még igen kevés kulturális szüksége van, igen csekély a fogyasztóképesége. Elég tarka tehát a megmaradt ország képe; találunk benne minden kultúrfokot a práriától a villamosság világáig. A hatalmas fővárosnak éppúgy hiányzik a nyersanyagot, a segédanyagot nyújtó Trianonelőtti mögöttes országrész, mint a fogyasztóképes, vásárlóerővel rendelkező piac. Az ország gazdasági jellegében, mint amelynek népessége túlnyomóan földműveléssel foglalkozik, erősen kidomborodik a tanyavilág. Trianon előtt az országot a sokoldalú lehetőségek jellemezték. Trianon után inkább egyoldalúság.

2- Mezőgazdaság és állattenyésztés.

Mezőgazdaság. Trianon folytán a magyar mezőgazdaság következő veszteségeket szenvedett:

	volt	elvesztett	maradt	%
szántóföld (kat. hold)	22,304.000	12,721.000	9,583.000	42.9
rét és legelő	10,305.000	7,398.000	2,907.000	28.4
erdő	12,642.000	10,808.000	1,834.000	14.5
szőlő	533.241	157.348	375.893	70.5

E számok szerint legtöbbet veszítettünk az erdőknél és rét és legelőnél, legkevesebbet szőlőnél, míg a szántóföldnél a veszteség körülbelül a népességi veszteséggel egyenlő.

Az egyes termények szerint a veszteség következőkép alakul: Az 1911—15. évi átlagok szerint volt a learatott terület (ezer holdakban)

	volt	elvesztett	maradt	%
búza	5752	3122	2630	45.8
rozsa	1880	694	1186	63.1
árpa	1929	1014	915	47.4
zab	1862	1262	600	32.2
tengeri	4267	2774	1493	35.0
burgonya	1078	655	423	39.2

A veszteség legnagyobb a zabnál és tengerinél. A tengeri és burgonya vesztesége természetesen kihat úgy az állattenyésztésre, mint a mezőgazdasági iparra.

Fel kell sorolnunk még a következő veszteségeket: cukorrépánál 58.1%, kendernél 77%, bükkönynél 41.2%, lóherénél 62.8%.

A mezőgazdasági terület csökkenését természetesen nemcsak quantitative kell vizsgálni, hanem qualitative is. Így mindjárt meg kell állapítani, hogy a Bánságban és a Bácskában Magyarország elvesztett körülbelül egymillió hektárt a világ legkitűnőbb búzatermő földjéből. A Bánságban és Bácskában a közép- és nagybirtok nagyon intenzív gazdálkodást folytatott, nagy befektetésekkel, gépekkel dolgozott. A Bánság és Bácska elvesztése visszahat az ételmezésre, a hússal, zsírral való ellátásra, a malomiparra, a mezőgazdasági iparra. Bánságban és Bácskában a mezőgazdasági ipar nagyon fejlett volt. Magyarország összes termeléséből szolgáltatata:

A falepárló iparnak	50.00%-át,
A len- és kenderkikészítő iparnak	41.29%-át,
A kaptafavágó iparnak	77%-át,
A selyemiparnak	37.24%-át.
Sok más iparágnak pedig	15—20—30%-át szolgáltatta.

A tót felvidék elvesztésével elvesztettük legjobb árpatermelő vidékünket, ami károsan visszahat szesz- és sörtermelésünkre, azáltal ismét az állathizlálásra és a mezőgazdaság intenzitására.

A mezőgazdaság általános helyzetére súlyosan hat Trianon, mert az ország kontinentális éghajlatánál fogva nagyon fontos öntözés veszélyeztetve van és a hegyvidékről lerohanó vizek pusztulással fenyegetnek.

A magyar mezőgazdaság súlyos helyzetét fokozza a nyersanyag, bányatermékek, só, vas, fa hiánya, mivel a most megdrágult iparcikkek a termelési költségeket jelentékenyen emelik és ezzel megnehezítik azok értékesítését a külföldi piacokon, a belföld fogyasztóképessége pedig a megrendült vásárló erő folytán nem nyújt kárpótlást. A helyzet súlya egyformán nehezedik mezőgazdaságra és iparra, egyformán akadályozza az annyira szükséges többtermelést. A mezőgazdaság súlyosított helyzete abban is talál kifejezést, hogy a gazda nem tud megfelelő munkabéretet fizetni, minek következménye az, hogy a munkás elhagyja a mezőgazdasági foglalkozást és helyenként és időnként munkáshiány mutatkozik.

2. *Állattenyésztés.* A francia statisztikus, *Vautier* azt mondja, Magyarország az állattenyésztéssel foglalkozó államok között a legelsőik közé tartozik („l'effectif de ses bestiaux place la Hongrie au rang des premiers pays éleveurs. La Hongrie économique p. 279). Kiemeli, milyen nagy áldozatokat hozott az állam az állattenyésztés emelésére, kitűnő tenyészanyag terjesztésére. Főlemlíti a földbirtokosok egész sorát, kik nagy áldozattal foglalkoztak az állattenyésztés emelésével. Az állattenyésztés is nagy veszteségeket szenvedett Trianon által, egyfelől a terület elszakításával, de egyéb körülményeknél fogva is. Láttuk, mennyivel csökkent Csonka-Magyarországon a rét és legelő, a hegyi legelők pedig teljesen elvesztek.

A Nagy-Alföldön a föld és az éghajlat természete kevésbé alkalmas lévén takarmánytermelésre és legelőkül szolgáló mezők fenntartására, az állattenyésztés főleg az alpi legelők vidékein fejlődött ki. Ami pedig a piacot illeti, a fő fogyasztóközpontok Budapest és a nyu-

gati vidék városai voltak. Az elszakított vidékek az általuk nevelt állatok legkisebb részét fogyasztották. Az állatkereskedelem tehát a főváros és a nyugat felé indult. Az elszakítás következtében Magyarország elveszti az állattenyésztés fontos előfeltételeit, az elszakított területek pedig elvesztik a piacot. Magyarország és annak mezőgazdasága azonkívül elveszti a magyar fajú igásökröket, melyeket főleg Erdélyben tenyésztettek. Az elszakított területek viszont nélkülözik a Magyarországon nevelt tenyészállatokat. Hátrányos az állattenyésztésre a trianoni, jóformán nyílt határ, mert lehetetlenné teszi az állatbetegségek behurcolása elleni védekezést, ami viszont a behurcolt állatvész állal okozott károktól eltekintve, Magyarország külkereskedelmére is károsan visszahat, amennyiben a nyugati államoknak okot ad a magyar felhozatal megakadályozására.

A veszteség a hasznos háziállatok állományában a következő:

	volt	elvesztett	maradt	%
Ló (1918)	1,597.000	850.000	747.000	46.8
Szarvasmarha 1911	6,184.000	4,027.000	2,157.000	34.9
Sertés (1918)	7,311.000	3,572.000	3,739.000	15.1
Juh (1918)	6,577.000	4,758.000	1,819.000	27.7

A veszteség legnagyobb juhnál és sertésnél.

A veszteség következménye az, hogy Magyarországon 3 holdra esik egy állat, Cseh-Szlovákiában 1.5, Jugoszláviában 3.9 (megduplázódott!), Romániában 3.6. Magyarországon csak 35 holdra esik egy igásállat, holott átlagban 8—10 hold után kellene egy. Ez a helyzet károsan visszahat a föld trágyázására is és azzal a mezőgazdaságra.

Elvesztett még a selyemtermelésből 76%, a méztermelésből 68%.

Az állattenyésztésnél szenvedett veszteségek megállapításánál azokról az elvesztett intézményekről sem szabad megfeledkezni, melyek az állattenyésztés szolgálatában állottak, mint a különböző ménesek stb.

A mezőgazdaság és állattenyésztés veszteségei nemcsak a magyar közgazdaság szempontjából súlyos kihatással vannak, hanem az európai közgazdaság szempontjából is.

3. Erdészet.

Trianon előtt Magyarország az erdőben leggazdagabb államok közé tartozott, Trianon után az erdőben legszegényebb államai közé. Trianon előtt a magyar erdészet igen jelentékeny kiviteli többlettel szerepelt a kereskedelmi mérlegben, Trianon után veszedelmesen jelentékeny beviteli többlettel. Valóságos katasztrófát jelent az erdő állomáynak elrablása. A megmaradt Duna—Tisza-köz majdnem fátlan róna, egyes területein az erdő a terület 1%-án alul marad; sőt még a szegélyző területen, egyfelől Debrecenig, másfelől a Duna—Tisza-közén létező homokháton lefelé a Bácskáiig nagyon gyér az erdő, többnyire csak gyenge cserjés, legnagyobb részt jegenye, kórisfa, topolya. Minél jobban fosztatik meg egy ország erdősegeitől, annál szárazabb és forróbb lesz az éghajlata, annál szabadabb tér nyílik a buja növényzetre alkalmas szeleknek, annál gyorsabban borítja a homok a termékeny területeket, annál gyakrabban fenyegetik a lezuhogó és erejükben meg nem tört hóvizek a városokat. Az alacsonyabb kultúrfokon álló nemzetek birtokába került magyar erdősegek könnyelmű kiirtása máris súlyos helyzeteket teremtett. A trianoni szerződés teljesen kiszolgáltatja Magyarországot és egzisztenciális érdekeit szomszédai jóindulatának, közgazdasági és technikai szakismereteinek. Az Alföld léte ki van szolgáltatva a cseh és román önkénynek, a cseh és román erdőügyi és vízügyi igazgatásnak. Magyarország erdeivel együtt elvesztette a fűtésre szolgáló anyagot majdnem egészen, ugyancsak számos fontos iparágak nyersanyagát, az aktív kereskedelmi mérleg egyik jelentékeny tényezőjét, nem is tekintve az erdőkben rejlő nevezetes higiénikus és klimatikus, kulturális és erkölcsi energiákat. Nem szólva a vadászat férfias szórakozásának hiányáról, nem szólva a nemes vadakban való hiányról. De tartsuk különösen szem előtt, milyen szorosan függ össze jóformán az egész gazdasági élet a fával; a mezőgazdaságban és a mezőgazdasági gépek előállításához fa kell, a szőlőműveléshez fa kell, a vasúti forgalomhoz fa kell, a szénbányászathoz fa kell. az építkezéshez fa kell. a lakások fűtéséhez ta kell, stb.

Veszteségünket a következő számok mutatják:

	volt	elveszett	maradt	%
Erdők összesen (ezer hold)	12.858	10.811	2047	15.9
Tölgyerdő	3.383	2.284	1099	32.5
Bükk és más lomberdő	6.375	5.513	862	13.5
Fenyőerdő	3.100	3.014	86	2.8

Az erdőségeknél tehát 84.15%-át szakította el a trianoni parancs, legnagyobb a veszteség a fenyőállományánál, melyből összesen csak 2.8% maradt. Különösen nagy a veszteség jegenyé- és lucfenyőerdőkben. A megmaradó 118.574 hektár túlévelű erdő túlnyomólag erdei fenyő, melynek technikai hasznossága jóval kisebb. Az elszakított erdőbirtokból állami birtok volt hektárban 1,315.915, értéke

3.859,736.320 frank. A Trianon előtti Magyarország termelése megfelelt (1913) 17 millió köbméternek, míg a jelenlegi termelés körül belül 1 és félmillió köbméterre tehető.

A külkereskedelemben a fa- és egyéb erdőtermények (1913) 57.1 millió kiviteli többlettel szerepeltek; ezentúl pedig adózni fognak azoknak, kik tőlünk erdőinket elrabolták, még pedig jelentékeny összeggel. 1926-ban a fabehozatal tett 93.1 millió aranykoronát, az egész behozatalnak több mint 11%-át.

Az erdészeti sorsa élesen világít rá a Trianonban az ország integritása ellen elkövetett merényletre. (Lásd a magyar béketárgyalások II. k, 398. 1.)

Földrajzi fekvésénél fogva ugyanis, s mert az erdős területek túlnyomó része a határmenti vidékeken terül el, Magyarország gazdasága már ősidőktől úgy rendezkedett be, hogy a mezőgazdasági művelésre sokkal alkalmasabb síkvidéki részek faszükségeiket a hegyvidékről szerezzék be. Az egységes folyamrendszer mellett ugyanis a Tiszán, a Maroson, a Garamon, a Vágón és mellékfolyóikon leúszó tutajok faanyaga fedezi nemcsak az Alföld, a főváros, a nagyobb síkvidéki empóriumok és a dunántúli részek építőanyag-szükségletét, de az Alföldön és a főváros környékén lévő virágzó faipari telepek nyersanyag-szükségletét is. A tutajokon fölterhelve jelentékeny mennyiségű fűrészelt fenyőfa, zsinidél és tűzifa került le az említett részekre. Ezek nélkül a faanyagok nélkül ezeknek a vidékeknek köz- és magángazdasága nem tud boldogulni.

Viszont ezzel szemben az erdős vidékek lakossága a legfőbb élelmicikkek (gabona- és lisztművek, tengeri és zsiradék, hüvelyesveterináriák és szemestakarmány) beszerzése tekintetében rendkívül mér-

lekben rá van utalva a magyar előhegységi és síkföldre s ezzel az Alföldre és a dunántúli részekre. A lakosság távolabbi vidékekről beszerzendő faszükséglete természetesen legnagyobb az ország belsejében. Erről a jórészt sík területről a mezőgazdaság majdnem egészen kiszorította az erdőgazdaságot, úgy, hogy ennek a szerepe azután nagyobbára arra szorítkozott, hogy a mezőgazdasági művelésre alkalmatlan sík földeket, a dombvidékek elkopárosodott vagy vízmosásoktól megszagatott területeit, végül a futóhomokos területeket igyekezzék fatermelésre fordítva, hasznosítani. Az erdészet ezen a téren is hasznos közgazdasági tevékenységet fejtett ki. Igen nevezetes a Tisza—Maros szögében lévő Deliblát nevű futóhomokterület, amely a múlt század első felétől kezdve, évtizedeken át folytatott kitarító munkával egészen megkötöttet, s évek sora óta jól jövedelmezett.

4. Halászat.

Magyarországon a halászat mindig nagyjelentőségű volt az ország népének élelmézésére. A vizek ősi állapotában a természetes halbőség valósággal meseszerű volt. Idővel a halászatnak az eddigi ősfoglalkozás helyett öntudatos termelésé kellett átalakulnia. Ez a munka Magyarországon több mint 30 éves múltra tekinthet már vissza; az egész ország egységes vízrendszerére vonatkozó, egységes tervszerűsége törvénnyel biztosított. Az állami költségvetés is évről-évre jelentős összegeket fordított a halászat fejlesztésére. Így sikerült az ország édesvízi halászatának évi hozamát a háború előtt kereken 100.000 métermázsa halhúsra felvinni. De az egész vázrajzilag oly egységes medencében egységes intézkedések szükségeseek.

A minden irányban való egységes eljárásnak lehetetlenné tételével a halászat, az egyes országrészek szerint szétdarabolva, teljesen megvan fosztva az okszerű művelés lehetőségétől, a halállomány fenntartásának és gyarapításának alapfeltételétől. (Lásd A magyar békétárgyalások. II. k. 392 l.)

5. Bányászat.

Magyarország a bányászat tekintetében már régen előkelő helyet foglalt el. Ezt mutatja már azon körülmény is, hogy Magyarországon létesítettett egyike a legrégebb bányaiskoláknak, Selmecbányán. Ezt

bizonyítja az a körülmény is, hogy már régen is a külföld érdeklődött a magyar bányászat iránt; a németek (Fugger!), hollandusok stb. a magyar bányakincsek kiaknázásában résztvettek. Magyarország termelt aranyat és ezüstöt, vasat, barna és fekete kőszén, rezet, mangánt, magnezitet stb. A trianoni parancs Magyarországot bányászatának legnagyobb részétől megfosztotta és azzal elviselhetetlen károkat és áldozatokat okozott termelésnek és fogyasztásnak. A veszteség fő tételei a következők:

	Volt	Elveszett	Maradt	%
	m é t e r m á z s a			
Só	2,534.000	2,534.000	—	—
Vasérc . . .	12,250.000	10,250.000	2,000.000	16.3
Barnaszén . .	79,700.000	23,000.000	56,700.000	71.2
Rézérc . . .	105.000	105.000	—	—

Itt elsősorban szemünkbe ötlük a kimeríthetetlen gazdaságú sóbányák elszakítása. Ezzel Magyarország ezen elsőrangú szükségleti cikktől teljesen meg van fosztva. Nem mondhatni egyebet, minthogy ez volt a legnagyobbfokú megátalkodottság ördögi műve. Épp olyan, mintha Angliát megfosztanák összes szénbányáitól. Ügy az emberi test háztartásában és különösen a szegényebb nép (ez aztán a demokrácia!) eledelében és gazdaságában, mint a Magyarországra nézve oly fontos állattenyésztésnél, továbbá számos iparágban a só nélkülözhetetlen anyagot képez. A sótalán eledel okozza a gyermektest csontjának sorvadását, a felnőttek szervezetének gyengülését, nagyobb betegedési arányt és halandóságot.

Nagy veszteség a szénbányák egy részének elszakítása, ami ipari, forgalmi, magánfogyasztási szempontból súlyosan érezteti magát és a kereskedelmi mérlegre is kihat, minthogy bizonyos szének dolgában még jobban függünk a külföldtől.

A vasérceknek 83.7%-át vette el Trianon, a rézérceket és sok más ércet egészében. Az arany- és ezüstbányákat is teljesen kivették kezünkől. De nincs kénkvarc, magnezit stb., mely cikkek azelőtt a szükségletet fedették, sőt magnezittéglát jóformán a világ minden ipari államába exportáltunk.

6. Ásványvizek és gyógyfürdők.

A trianoni parancs megfosztotta Magyarországot gyógyhelyeinek és ásványvízforrásainak legnagyobb részétől. A világháború előtt nem volt állam, mely ebbeli gazdagsága tekintetében Magyarországgal versenyezhetett volna, mint azt a szakférfiak (Tognio, Linzbauer, Hunfalvy stb.) megállapították. Egyesek az ásványvizek számát 4000-re, a gyógyhelyek számát 200-ra tették. Hunfalvy 2216 forrást mutatott ki. Egyes ásványvizeink a világpiacot meghódították, gyógyhelyeink közül is nem egy nemzetközi jelentőségre emelkedett. Herkulesfürdő egyáltalában Európában a legrégebb fürdőhely, mely már Trajan római császár alatt mint fürdőhely („ad aquas Herculi saeras“) ismeretes volt és melynek emelésére a magyar állam nagy áldozatokat hozott. Itt említendő továbbá Pöstyén, Trencsén-Teplic, Krapina, Szliács, Bártfa stb., melyek sok súlyos betegségben erőt és egészséget hoztak. A klimatikus gyógyhelyek között a Tátra számos telepe nemzetközi hírré tett szert. Magyarország megfosztva legtöbb gyógyhelyétől és ásványvizeitől, betegeinek többé nem nyújthat enyhülést és egészséget, ami a magyar nemzet fizetési mérlegét is nagy összegekkel terheli.

A trianoni parancs a következő veszteségeket okozta:

	Volt	Elvesztett	Maradt
Hévízek	35	19	10
Hideg ásványvizek	34	30	4
Sziksóstavi fürdők	5	1	4
Magaslati gyógyhelyeik	20	18	2
Vízgyógyintézetek	15	8	7
Tengeri fürdők	4	4	—
Balatonparti fürdők	18	—	18

Magyarország elvesztvén vízierőtermelő hegyeit és vízfolyásait, a jövő, de már a jelen gazdaságban oly fontos vízierőtől jóformán teljesen megfosztatott a trianoni parancs által; 1.7 millió HP.-ből maradt összesen 174.000! Hogy ez mit jelent, ezt csak akkor ismerjük fel, ha

szem előtt tartjuk a villamos gazdálkodás rohamos haladását az egész világon. Magyarország közgazdasági fejlődésére és közvetve Kelet-európára nézve végzetes intézkedés. Magyarország széntermelése nem fedi a belföldi szükségletet, széntelepei pedig 50—60 év múlva kimerülés felé haladnak. Mi lesz akkor Magyarország mezőgazdaságából, Magyarország iparából, egyáltalában Magyarország közgazdaságából? Hisz csak ezen vízenergiával sikerülhet a többtermelés, a nagyszabású öntözés, csak ezen vízenergiával fejleszthető ipara, közlekedése. Magyarország többé nem képes Középeurópa élelmi-szükségletének fedezéséhez hozzájárulni. A vízierő elsődrendű feltevéle a gazdaság továbbfejlődésének és a kárpáti medence elég gazdag vízforrásokban. Az energiatermelés alapja a jövőben csakis a ki nem fogyó vízierő lehet, mely amellet, mint ezt a békedelegáció kifejtette, a szén és a többi kalorikus anyag csak tartalék lehet. A trianoni parancs a kárpáti medence vizeiben rejlő érték felhasználását kockáztatja és ezzel mérhetetlen becsű termelő források elsorvadásával nemcsak Magyarországot, hanem Középeurópát is károsítja. A vízierő-gazdálkodásnak egyik tényezője lévén a helyes erdőgazdálkodás, az észszerűtlen erdőgazdálkodás, mely a Kárpátok erdeiben lábra kapott, a csehek gyors gazdagodási vágya folytán, a vízierők pusztulását is vonja maga után. A hegyvidéknek részekre bontása, mint a békedelegáció mondja, az országos hydroelektrikus fővezeték létesítését is lehetetlenné teszi és így mindegyik rész elesik az egységes energiagazdálkodás kiegyenlítő hatásának áldásaitól. Itt tehát európai érdek is kockára vetetik.

Magyarország hegyvidékén, mondja a békedelegáció,³⁾ megvan a lehetősége igen nagyszabású víztároló medencék építésének (de ez a nagyszabású — több milliárd köbméteres — tárolás csak akkor lehet gazdaságos, ha a vizet nemcsak energiatermelésre használják fel, hanem az Alföldet öntözik is vele és amellet az erővíz-csatornák egy részét a hajózás céljaira is alkalmassá teszik). Ezeknek a nagyszabású tárolásoknak megvalósítása tehát csak úgy képzelhető el, ha a hegyvidék és az Alföld egymással szoros állami közösségben állanak, mert a hegyvidék saját erejéből nem képes rá, — azoknak az államoknak pedig, melyekkel Magyarország szét darabolása után állami közösségbe jutottak, nem érdekük —, mert hiszen a termelhető energia egymagában drága és nagy része fölösleges is volna. A trianoni parancs itt Magyarország közgazdaságát és közgazdaságának fejlődését végzete-

sen sújtja, mert Magyarország energiaszükséglete így örök időkre biztosítva volna, míg ásványenergiái rövidesen elfogynak; de sújtja Európa közgazdasági érdekeit is, mert Európára sem közömbös, ha évenként néhány millió tonna szén megtakarítható volna.

Súlyos csapást mért a trianoni parancs Magyarország víz-ügyére, amint azt a magyar békedelegáció (1. A magyar béketárgyalások II. k. 350 1. stb.) alaposan kifejtette. A tárgy fontosságánál fogva ideiktatjuk az érvelés főbb pontjait.

A Nagy Magyar Alföldön keresztülhaladó folyóknak meder- és vízrajzi viszonyaira, amelyeknek vízgyűjtői Erdélyben fekszenek, nagyon fontos, hogy ezeken a területeken a vízmosásokat megkössék, a kopár területeket befásítsák és a vízfolyások mederviszonyait rendezzék. De sokkal nagyobb fontossága van ennek közvetlen a vízgyűjtő-területre, vagyis magára Erdélyre, mert amíg a vízmosások megkötése, a kopár területek befásítása és a felső völgyek vízrendezése a folyók alsó szakaszain csak hatásában jelentkezik, magára a vízgyűjtő területre nézve egyenesen a termő-talaj megmentését és a művelés alatt álló területek gazdasági kihasználását jelenti, tehát elsőrendű közgazdasági kérdés.

A vízmosások továbbterjedése t. i. nemcsak azért jár termőterület-vesztéssel, mert a szakadékok száma és mérete növekszik, hanem azért is, mert a völgyben képződő hordalékkúpok mindig nagyobb és nagyobb területeket foglalnak el. A patakok és folyók felső szakaszainak rendezése pedig azért jár nagy közgazdasági jelentőséggel, mert egyrészt folytonos partzaggatásaikkal és mederváltoztatásaikkal az amúgy is csekély kiterjedésű völgyek legjobb talaját mossák el és helyettük évekig terméketlen zátonyokat alkotnak, másrészt az elfajulások folytán nincs állandó és elegendő méretű medrük, nagyobb vizeiket levezetni nem tudják, hanem azok a medrükből kilépnek, sokszor az egész völgy szélességében kénytelenek lefolyni és ezzel nemcsak a termékekben, de több helyen a lakott belsőségekben is tete me kárt okoznak. A védekezésnek csak egy módja van, a harmadik: a szabályozás és a gátak emelése. Ez az utóbbi már elérte úgyszólván véghatárait. Hiszen tiszai gátjaink máris emeletmagasságúak!

A vizek tározásának négy főcélja van: 1. a víz mozgatóerejének kihasználása, vagyis az energiatermelés; 2. a víznek a hajózás céljaira való hasznosítása; 3. az öntözés és 4. az árvizek kártételeinek csökkentése. Az első rendeltetés főként ipari, a második közlekedési és

kereskedelmi, a harmadik mezőgazdasági, a negyedik pedig általános kulturális érdekeket szolgál. Ritka eset, hogy ugyanazt a tározott vizet többféle célra is fel lehessen használni; a geográfiai és közgazdasági tényezőknek nagyon kedvező találkozása kell ahhoz, hogy például öntözhesünk is azzal a vízzel, amelyet egyszer már rávezettünk az erőtelepek turbináira.

Magyarországot úgy alkotta meg a természet, hogy alig van nagyobb kiterjedésű vízrendszerünk, amelyeknek a vizét nagyszabású tárolómedencékben felfogva, ezt a vizet két-, sokszor háromféle célra is fel nem használhatnánk. Ami különösen főfolyónkat, a Tiszát illeti: itt az energiatermelés, hajózás és öntözés érdekei egymást alig érintik, a mellett a vizek tározásával még az árvizek magasságát is csökkentjük. A Felső-Tisza völgyében alig 3—4 völgyzáró gáttal 6—700 millió km^3 , tehát óriási mennyiségű vizet lehet tározni. Ha a Tisza esése Tiszaújlakig kihasználtatik, ezzel a vízzel 100—120.000 álladó lóerőt lehet fejleszteni, sem nem kell egyebet tenni, mint az esővíz-csatornák lépcsőibe kamaraszilipeket beépíteni, ezzel egyúttal hajózhatóvá tettük a Tiszát Tiszaújlaktól majdnem egészen Máramarosszigetig. Mii jelent ez a tározás az Alföldre, ha Tiszaújlaknál a turbinák fáradt vizét egyszerűen útjára bocsátják, nem törődve azzal, hogy tovább mi történik vele? Azt jelenti, hogy a legkisebb víz mennyisége megnő másodpercenként 60 m^3 -rel, vagyis Tiszaújlaknál 30 m^3 helyett 90, Szegednél meg 70 m^3 helyett 130 m^3 lesz: jelenti azt, hogy a legkisebb vizek szintje magasabb lesz Tiszaújlaknál 60. Szegednél meg 110 cm-rel és jelenti azt, hogy az árvíz magassága Szegednél mintegy 40 cm-rel csökken.

A Tisza vízjárása úgy szabályoztatván, hogy Tiszaújlakra másodpercenként 90 m^3 -nél kevesebb víz sohasem érkezik, tágabb perspektíva nyílik előttünk. Csekély költséggel több százezer holdat öntözhetünk, az öntözőcsatornát pedig a hajózás céljaira is felhasználhatjuk. Ennek a tervnek a megvalósítása mind iparunkat, mind mezőgazdaságunkat óriási mértékben fellendítené és emellett a befektetett tőkének a kamatját is bőven meghozná, de más, mint az állam, nem foghat bele, mert a számítások szerint a vízerő kihasználása egyedül nem lenne elég jövedelmező a magántőke számára, hanem az öntözésből és hajózásból eredő hasznok egy részét is az energiatermelés gazdaságosságának fokozására kellene fordítani *Következik ebből egyúttal az is, hogy ebből a szempontból Magyarország integ-*

rításának fenntartása érdeke a Felső-Tiszavidék lakóinak is, mert hiszen a Tisza vízerejében rejlő kincset ők csak akkor tudják felhasználni, ha az Alfölddel szoros állami egységben maradnak, de a mai széninséges időkben világgazdasági érdek is, mert 120.000 lóerő évi másfélmillió tonna szenet pótol. Hasonló a helyzet a Biharban és Kolozsban eredő Szamosok és Körösök völgyében is.

8. Ipar.

Magyarországon a kézműipar korszakában és addig, míg a magasfejlettségű ipari Ausztriával szemben külön vámterület volt. tekintélyes iparral bírt, mely a gyáripar terjedésével és a közös vámterület felállításával elsatnyult. Magyarország nyers- és segédanyagokban való gazdagsága, alacsonyabb munkabére és erős vállalkozói szelleme ipari tevékenységre utalt, mely helyes iparfejlesztési kormányzati politika mellett a háború előtt erőteljesen megindult. Hatalmas ipartelepkeket keletkeztek, melyek a külfölddel való összehasonlítást is elbírták. A háború előtt az ipari termelés értéke a nemzeti jövedelem tekintélyes hányadát képviselte.

Ezt a fejlődést a trianoni parancs nemcsak megakasztotta, de az ország ipari katasztréjét egyáltalán megdézsmálta. Magyarország nemcsak hogy elvesztette az elszakított területen települt iparvállalatokat, az azokban rejlő termelőképességet és tőkeértéket, hanem a megmaradt területen levő ipari vállalatok egy része is elsatnyult, sőt elpusztult, részint a szükséges nyers- és segédanyag hiánya, részint a fogyasztópiacok eleste következtében. Így erősen megtépázva került ki a magyar ipar a trianoni béketeremből, vele együtt a magyar ipari, technikai alkotóképességnek számos fényes bizonyítéka.

Súlyosan érinti az ország megcsonkítása a nagy nehézségekkel küzdő kézműipart, mely nem rendelkezvén a nagyipar előnyeivel, nagy tőkével, hitellel stb., legalább azt élvezte, hogy a nyersanyaghoz könnyen hozzájuthatott. Az ország megcsonkítása ettől az előnytől megfosztja és így a kézműipar sorsát súlyosbítja. Ez annál hátrányosabb, mert a kézműiparnak társadalmi szempontból is fontos sze-

repe van, amennyiben önálló exisztenciát biztosítván, bizonyos mértékben ellenmérge a bolsevizmusnak.

Szemügyre véve az ipar főbb adatait, veszteségeinket a következő számadatok mutatják:

	Volt	Elvesztett	Maradt	%
Ipartelepok száma	4.291	2.166	2.075	48.9
Használt motorok lóereje	798.049	395.361	402.688	50.5
Legnagyobb évi munkáslétszám	445.792	222.749	223.143	50.0
A termelés eladási értéke (millió korona)	3.396.0	1.495.4	1.900.6	55.9

Az egyes ipari főcsoportok szerint következő képet nyerünk:

Tett a termelés eladási értéke (ezer koronákban)

	Volt	Elvesztett	Maradt	%
Vas- és fémipar	501.763	247.655	254.108	50.7
Gépipar	305.446	54.526	250.920	82.2
Kő- és agyagipar	120.630	48.638	71.992	59.7
Fa- és csontipar	186.268	144.670	41.598	22.3
Bőr- és sörteipar	78.139	33.044	45.095	57.8
Fonó- és szövőipar	192.977	112.394	80.583	41.8
Ruházati ipar	32.320	8.193	24.127	74.7
Papíripár	49.542	37.983	11.559	23.4
Élelmezési ipar	1,650.283	699.175	951.108	57.6
Vegyészeti ipar	230.564	104.608	126.556	54.9
Sokszorosítóipar	48.159	5.155	43.004	89.2

A termelt eladási érték szerint becsülve, átlagban elveszett 44.1% legtöbb a faiparban, a papíriparban, a fonó- és szövőiparban. A termelés összértékéből, mely 3.3 milliárdot tett, megmaradt 1.495.4 millió, elveszett 1900.6 millió.

Ami különösen Magyarország gyáriparát illeti, itt a veszteség a következő: Volt összesen 4241 gyár, ebből elvettek 2166-ot, maradt 2075, vagyis 48.9%. A főbb csoportok szerint a veszteség, a termelt érték szerint, a következő:

keményítőgyárak	60%	kőbányák és kőipar	95%
konzervgyárak	63 „	bőrgyárak	50 „
vas- és acélgyárak	60 „	fűrésztelepek	89 „
kenderárugyárak	47 „	malomipar⁹⁾	43 „
lenárugyárak	53 „	cukorgyárak	56 „
gyapotárugyárak	73 „	dohánygyárak	53 „
gyapjúárugyárak	91 „	sörgyárak	28 „
kőolajfinomítógyárak	47 „	szeszgyárak	52 „
cementgyárak	39 „	gyufagyárak	56 „
üvegyárak	68 „	vegyészeti gyárak	64 „

Egyes iparágak jóformán egészen elvesztek, főleg azok, amelyek anyaga a trianoni csonkítás következtében elveszett. És ha szem előtt tartjuk a termelési ágak összefüggését, ki sem számítható az a veszteség, amely az országot érte. A fenti számok mutatják, mily veszteség érte az ipart a faanyag elvesztése következtében. Egyáltalában mondhatni, hogy ezek az iparágak elpusztultak. Elveszett a falepárolóipar, mely faszenet, ecetsavat, metilalkoholt, acetont, formaldehidet, faecetsavas meszet termelt és amely 12.9 millió aranykoronával szerepelt 1913-iki kivitelünkben. Elvesztettük cserzőanyagiparunkat és bőr-
iparunk ma teljes szükségletét e cikkekben külföldről kénytelen fedezni. Fontos szerepe volt cellulózeiparunknak a háború előtt, melyből 1913-ban 9.1 millió kivitelünk volt, kiviteli többlet 8.1 millió. A sót feldolgozó iparágak sótelepeink elvesztése folytán szintén hiányzanak. Marónátront, mely a szapaniparban fontos szerepet játszik, nem termelhetünk, sem szódát, klórt, sósavat stb. Az ország megcsonkítása egyéb fontos iparágakat ölt meg; említjük csak a következő fontos iparcikkek gyártását: Salétromsav, borkósav, alumínium, szulfát, kénessav, mésznitrogén, szalmiáksó, klórmész, klórsavaskáli, timsó, vérlugsó, -klór. Súlyos visszahatással volt Trianon a robbanószeriparra, szénkéngyártásra, gyufagyártásra, cseppfolyós ammóniákgyártásra, a keményítő- és malátaiparra stb. Egyáltalában válságba jutottak mindazok az iparágak, amelyeknek nyersanyagát elvesztettük, vagy amelyek piacukat elvesztették. A nyersanyagot termelő vidékeknek elvesztése annál súlyosabb, mert az új államok ezek kivitelét megnehezítik és súlyos váموkkal sújtják.

A veszteség számlájára kell írunk a megmaradt iparvállalatok egy részének összezsugorodását mint következményét a piac összezsugorodásának. A vállalatokba fektetett tőkének ki nem használása,

veszteség a tőke használmányán. A cukoripar teljesítési képességének, üzemi berendezésének csak 60%-át, a malomipar csak 30%-át, a sőr-, konzerv-, növényolajipar meg éppen csak 12—15% át tudja kihasználni. A malomipar, a magyar iparélet egyik fénypontja, úgy a piac elvonása, mint a feldolgozandó anyag csökkenése folytán nagy elgyengülést mutat. Míg a liszt kivétel 1913-ban (búzadarával együtt) 256.9 millió aranykoronának felelt meg, addig az 1926-ban csak 69.8 millió aranykoronával szerepel. Nagy csökkenés mutatkozik az oly hatalmasan indult cukorkivitelnél is: 1913-ban 68.9 millió, 1926-ban 24.0 millió aranykorona.

A magyar ipar megcsonkítása és különösen sok értékes nyersanyagtól való megfosztása annál súlyosabb, mert a magyar mezőgazdaság terményeinek elhelyezése mindig nehezebb lesz, különösen ha majd egyszer Oroszország ismét erőteljesebben fellép az európai piacokon. Ezt a veszélyt részben többtermeléssel és a művelési irányok megváltoztatásával lehet ellensúlyozni, azonban a legfontosabb menedék hely mindenestre erőteljes nemzeti ipar lenne.

Külön kell még néhány iparágról részletesebben megemlékezni. (Lásd A magyar béketárgyalások II. k. 400 l.) A 366 fűrésztelep termelésének értéke 1906-ban 149.3 millió K volt. Ha a termelés értékét fűrésztelepenként átlagosan csak 0.3 millió K-nak vesszük, akkor az ország megszállott területén levő 296 telepre 88.8 millió K, a szűk határok közé szorított Magyarország 70 fűrésztelepére pedig csak 21.0 millió K jut. Ha figyelembe vesszük, hogy csak maga a főváros faipara is aránylag nagymennyiségű faanyagot fogyaszt, de nem kevésbé sokat fogyaszt a fában szegény Alföld és a Dunántúl is, belátható, hogy a 21.0 millió K értékű fűrészáru, amelyet Csonka-Magyarország területén termelünk, távolról sem fedezi a szűk határok közé szorított Magyarország szükségletét. Ezzel szemben a megszállott vidékek nagyobbrészt gabonafélékben és zsírban erősen rászorulnak az Alföldre. Ebből következik, hogy a szűk határok közé szorított Magyarország a megszállt részek faanyagára, ezek lakossága pedig amannak gabonájára és zsírjára szorulnak. Az ország megcsonkítása megzavarja azt a harmóniát, amely a jelzett országrészek gazdasági életében fennállott.

A faanyag hiánya különösen a következő iparágakat sújtja. A dongagyártáshoz szükséges tölgyeseket elvesztettük, ezzel szemben az ország hordógyárai nagyobb részben a szűk határok közé szorított

mai Magyarország területén vannak. Ugyanez áll a parketta (tölgyfa) gyártásról. Hajlított fából való bútorgyáraink kivétel nélkül az elszakított területen voltak. Az asztalosipar is erősen rászorul a fűrésztermékekre, de kivált a főváros jelentős épület- és bútorigara; Trianon tehát ezt az ipart is gyökerében támadta meg.

A kocsigyártó-ipar hasonló helyzetben van, mert az Alföld nagy szekér- és egyéb közúti járműszükségletének nyersanyagát elvesztette.

A csontfeldolgozóipar az elszakított területeken szerezte be nyersanyagszükségletének felerészét, ennek hiányában sem a belföldön szükséges csontsír, sem az enyvszükséglet, sem a mezőgazdaság számára szükséges csontliszt nem állítható elő. A növényolajipar különösen a Délvidéken termelt magvakat dolgozta fel. Súlyos helyzetbe kerültek a gipsztermelő vállalatok. A nyersanyagot termelő vidékek elvesztése súlyosan érinti a textilipart, a len-, kender-, selyempipart, a bőripart stb. Ami pedig a kendert illeti, a régi Magyarország termelt 1700 vagont, a mai Magyarország csak 400-at. A kenderkivitelre Jugoszlávia súlyos kiviteli vámot vet. A budapesti malomipar a nyersanyag 50—60%-át hozta az elszakított területekről. A gazdasági élet szerves összefüggése mellett ezen iparágak meggyengülése vagy éppen pusztulása súlyosan érint más iparágakat és így rázkódtatásnak teszi ki egész ipari szervezetünket. Áll ez különösen a vegyészeti iparról, melynek termelvényei számos iparágak segédanyagát képezik. A veszteség így hatványozódik, mert elvesztettünk számos ipari vállalatot, elvesztettük a megmaradó vállalatok számára szükséges nyers- és segédanyagokat és ezzel veszélyeztetve van sok más iparágunk, de nem egy viszonylatban a mezőgazdaság boldogulása is. Vegyészeti nagyiparunk tíz nagy vállalatából elvesztettünk kilencet, köztük a bocskói szódagyárat. Tíz szuperfoszfátot gyártó vállalat közül elvesztettünk kilencet. Elvesztettük a hermaneci papírgyárat, elvesztettük a zólyomi hajlított fabútorgyárat, elvesztettük a gácsi posztógyárat stb.

Súlyos veszteség érte a szépen fellendült konzervipart, mely a nyersanyag nagyrészét elvesztette. Az elvesztett konzervgyárak termelése jóval nagyobb a megmaradottakénál. Különösen a Vág-völgy és Újvidék környékének elvesztése súlyosan érinti a konzervipart, főleg főzelékek dolgában.

9. Kereskedelem.

Magyarország feldarabolása és ezeréves területének hadizsák hiányként való szétoasztása a szomszéd államok között, egyik legjellemzőbb következményét abban a forgalmi, külkereskedelmi tényben találja, hogy az államok közötti gazdasági érintkezés dacára az egymásra való utaltságnak, ezer torlaszba ütközik. A magyar békedelegáció⁴⁾ azt az ajánlatot tette, hogy a Magyarország és a tőle elszakított területek között több évre szabad csereforgalom engedessék, ezt a szövetséges és társult hatalmak elutasították azzal, hogy a régi kereskedelmi összeköttetések úgyszólván meg fognak újulni és így Magyarország termelését és kereskedelmét semmi veszély nem fenyegeti és kilátásba helyezik, hogyha Magyarország a békés állapottal össze nem egyeztethető korlátokkal találná magát szemben, a szövetséges és társult hatalmak gondoskodni fognak arról, hogy a Nemzetek Szövetségének közvetítésével a szükséges eszmecsere megindítsák. Tudjuk, mi történt tényleg. A kereskedelem egyáltalában oly akadályokba ütközött minden irányban, bevitelnél, kivitelnél, átvitelnél, hogy az inkább csak vergődött, mint dolgozott. A kereskedelem, mely legjobban virágzik gazdasági szabadság mellett és amely élvezte az egységes nagy terület előnyeit a monarchia határain belül, valamint a liberális kereskedelmi politika előnyeit, az egységes gazdasági terület megszűnésével és az állami terület kétharmadának elszállításával, valamint e területnek ellenséges államok impériuma alá juttatásával a legsúlyosabb helyzetbe került. Elveszték a piacok, összeszorodott a kereskedelmi tevékenység. Minden visszafejlődött. A kereskedelem specializálása hanyatlott. Egyes kereskedelmi cégek éppen fölöslegessé váltak. Emelkedtek a költségek, emelkedett a kockázat. Elveszttek egyes értékes összeköttetések, elveszett sok fontos intézmény. A fővárosi kereskedelem, mely messze nyugat és kelet felé éreztette hatását, régi szerepét nem tudta megtartani. Sok fővárosi kereskedelmi vállalat főleg az elszakított területeken működött, most elvesztette létjogosultságát. A gabona- és lisztkereskedelem, a fakereskedelem, a borkereskedelem, a mezőgazdasági gépekkel való kereskedelem, a könyvkereskedelem, az újságforgalom, stb. elvesztették fogyasztói piacuk jelentékeny részét. Sok kiváló régi cég megszűnt, a fennmaradtak is kénytelenek üzemüket redukálni. Elveszett a pénzügyi hálózat,

a biztosítási hálózat, a szállítmányozó hálózat egy jelentékeny része.

Budapesten volt cégtörlés és üzletbeszüntetés (ez adatok persze nem csak a kereskedelemre vonatkoznak):

	Cégtörlés	Üzlet- beszüntetés
1921-ben	407	3713
1922-ben	481	4603
1923-ban	581	5933
1924-ben	608	5485

A külkereskedelemben az államok elzárkózó és ellenséges irányától eltekintve, különösen érezteti magát a terület megszakításának kihatása a kereskedelem struktúrájára. Számos kiviteli cikk piacától egészen vagy részben megfosztatott és több fontos cikk megszűnt kiviteli cikk lenni, sőt beviteli cikké vált. Az átviteli, a kikészítési forgalom számos akadályokba ütközik. A kereskedelmi mérleg erős passzivitással zárul és félfő, hogy a trianoni határok között és a magyar termelésre mért csapás folytán nehezen tud aktivitásba jutni.

A kereskedelemnek igen fontos ága a *hitelforgalom*. Ezen téren is nagy veszteségek érték az országot. Az ebbeli veszteséget a következő számadatok mutatják. A pénzüintézetek (bankok és takarékpénztárak)' száma:

Volt.....	4780
Elveszett.....	2919
Maradt.....	1861
Százalék.....	38,9

A pénzüintézetek saját tőkéjéből 29.9 százalék esett el. A takarékpénztári betétekből 32.6 százalék esett el. Üzletágak szerint az elszákitott országrészekre jutott:

A váltóleszámítolásból.....	37.6
A jelzálogkölcsonból.....	17.0

Trianon előtt Nagymagyarország hitelszervezetileg is a legideálisabb egység volt, amely elképzelhető. A hitelszervezeti koncentráció 1918-ban tökéletesen volt keresztülvívve; úgy a mobil, mint az immobil hitel terén a centralizáció a budapesti központi intézményekben

meg volt valósítva, amelyek gyökerei több, mint egy félszázad óta elnyúltak az ország legtávolabbi sarkaiba. A trianoni diktátum ezt a szervezetet teljesen széttroncsolta, aminek következménye elsősorban az ország gazdasági struktúrája szempontjából legfontosabb hitelezési ágak, a jelzáloghiteinek elapadása volt. A budapesti nagy jelzálogintézetek ugyanis kölcsöneiknek túlnyomó részét az elszakadt területekre helyezték ki, mivel Csonkamagyarországon kihelyezett jelzálogos kölcsönök nagyrészt az ezen területen működő vidéki pénzüzetek nagyobb anyagi erejénél fogva maguk ezen vidéki pénzüzetek látták el. Az elszakadt területeken kihelyezett jelzálogos kölcsönök valorizációjára semmiféle remény nem lévén, a budapesti bankok sem voltak képesek zálogleveleiket visszaváltani, ami hosszú időre megbénítja a normális záloglevelemisszió lehetőségét.

Nagy csapás volt a magyar hitelszervezetre az is, hogy az utódállamok kivétel nélkül a volt Magyarország területén maradt leányintézeteket és fiókokat nacionalizálták és ezzel mesterségesen elválták azokat a kapcsolatokat, amelyeket hosszú évtizedek munkájával sikerült létrehozni. A budapesti intézetek körülbelül 200-ra tehető pénzüzeti érdekeltségei az elszakadt területeken csaknem kivétel nélkül más kezekbe kerültek.

A Trianon folytán elvesztett pénzüzetek között vannak az országnak legrégebb fennállású pénzüzetei. Nagymagyarország első pénzüzetei, az 1835-ben alapított Brassói Takarékpénztáron kívül, az Aradi, a Nagyváradi, a Temesvári, a Kassai és a Pozsonyi Takarékpénztárak voltak azok, amelyek a 40-es évek legelején alakulva utat mutattak és irányt adtak a magyar hitelszervezet vidéki fejlődésének. Ezek az intézetek az összeomlás után a birtokukban lévő nagy hadikölcsön- és záloglevélállomány folytán válságos helyzetbe kerültek. Fokozta ezt a válságos helyzetet, hogy az új államokban keletkezett nacionalista intézetek minden kiváltságot meg tudtak szerezni arra, hogy a régi fennállású és jól megalapozott magyar intézeteket a versenyben legyűrjék. A közel tíz esztendő, amely idegen impérium alatt lefolyt, igazolta azt a közgazdasági tételt, hogy a hitelnek egyik fontos eleme a bizalom és ma minden veszteségek és támadások ellenére az elszakadt területeken lévő gazdálkodó közönség ismét a régi magyar intézeteket keresi fel, úgy hogy ezeknek tekintélye és betétállománya messze felülemelkedett az új nemzeti alapon álló intézetek színvonalán. Ez a legerősebb bizonyítéka annak, hogy a hitelszervezet terén

is a magyar gazdasági tudás és gazdasági szoliditás kiváló alkotásokat létesített és úgy Magyarország, mint Közép-Európa sínyli ez alkotó szellem lenyűgözését.

A kereskedelemnek igen fontos ágát képezi a *biztosításügy*. Ez az üzletág is súlyosan szenvedett az ország megcsonkítása által. Az ügkörnek körülbelül 60%-a esett el. Részletes adatok nem állnak rendelkezésre.

10. Közlekedés.

1. *Vasutak*. Magyarország egyike volt a legelső államoknak, mely a gőzmozdonyú vasutak rendszerét bevezette. Már 1836-ban törvény állapítja meg az építendő fővonalakat és 1846-ban nyílik meg az első vasút. 1867 után az állam főgondja volt az országot megfelelő vasúti hálózattal ellátni és néhány év alatt el is készülnek a fővonalak, melyek között fontos nemzetközi vonalak is vannak. Különösen a periférián fekvő, gazdaságilag elmaradottabb, most elszakított ország-részekre nagy áldás volt a vasúti közlekedés és az állam ezen vidékek felvirágoztatására készséggel vállalta az óriási áldozatokat, amilyenekkel pl. olyan vasutak, mint a Kassa—oderbergi stb. építése járt. Minthogy Trianon a terület nagy részét Magyarországtól elszakította, természetesen elszakította a vasúti hálózat jelentékeny részét is. Az egy-egy területen levő vállalatok, termelőhelyek elszakítása nagy sebet ejtett az ország gazdasági struktúráján. Azonban míg az egyes vállalatok mégis különálló gazdasági egyedeket képeznek, addig a vasúti hálózat minden része ennek egy élő tagját képezi, mely attól el nem szakítható anélkül, hogy az egész hálózat funkcióját ne zavarná, esetleg egészen megakassza. Pedig az étvágy épp ezekre a vasutakra irányult és a vasúti gócpontokra. Sőt egy-egy darab vasútért, mint azt a békekonferencián *Sonnino* kifogásolta is, hajlandók voltak száz- meg százezer lakost átcsatolni. A gócpontok elszakításával ugyanis el akarták érni azt, hogy az azokon eddig találkozott vidékek a találkozás lehetőségétől megfosztassanak és mint az eltévedt bárányok a sivatagban, elvesszenek. A vasúti hálózat minden országban összefüggő szerves egészet képez, Magyarországon meg különösen, ahol, evg-két vonaltól eltekintve, az egész hálózat természetes központját találta a fővárosban. A kettészakadt vasút egyik országban sem teljesítheti teljes szolgálatát. Az egész hálózat, az egész vasúti forgalom

ilyképen dezorganizálódik és az bekövetkezett Magyarországon teljes mértékben. A hálózat szétszakításával tönkrement sok virágzó gócpont és jóformán feleslegessé vált, mert a forgalom a minimumra redukálódott. Barbár módon elszakították az állomásokat a hozzá tartozó agglomerációktól és az új határon sokkal több állomás szervezése válik szükségessé, mire azonban az anyagi eszközök hiányzanak. A szétszakítás a vasúti szállítás költségeit is fokozza, mi károsan visszahat a közgazdaságra. Régente a nagy gócpontok: Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Szabadka, jóformán gyűrűszerűen csoportosultak a főváros körül, mellyel élénk gazdasági összeköttetésben állottak, míg alig képzelhető, hogy Bukaresttel, illetőleg Prágával valaha ily szoros nexusba kerüljenek. A vasúti forgalom nagy területi egységeken alakul legtökéletesebben, de semmi esetre sem válik hasznára, ha a vasúti hálózat organikus egysége, mely gazdasági előfeltételekből alakul ki, szétszakítatik. Hozzájárul még a vasúti hálózatnak a folyamrendszerrel, a tengeri kikötőkkel, az úthálózattal való szoros összefüggése, melyet a trianoni parancs oktalannul szétszakított. Ezen parancs még azzal is súlyosbította a magyar vasút helyzetét, hogy az országot fától és egyéb anyagoktól megfosztotta, mi a vontatás, a pályafenntartás költségeit emeli. A vasúti hálózat szétszakításának nagy igazságtalanságát fokozza még az a körülmény, hogy a magyar állam óriási áldozatokat hozott oly célból, hogy éppen a most elszakított részeket vasúttal ellátva, azokat a gazdasági kultúra vérkeringésébe bevonja.

Magyarországtól nemcsak a vasúti hálózat nagy részét szakították el, hanem megfosztották az országot a forgalmi eszközök jelentékeny részétől, miáltal fokozatosan desorganizálták évekre a forgalmat és óriási költségekkel terhelték az országot. A mozdonyok 68.7, a személykocsik 73.8, a podgyáskocsiknak 78.8, a teherkocsiknak meg éppen 83%-át vették el.

Elszakították továbbá a következő vasúti gócpontokat: Párkányána, Csata, Ipolyság, Losonc, Fülek, Feled, Pelsőc, Szepsi, Bárca, Alsómihályi, Csap, Bátyú, Beregszász, Királyháza, Szatmárnémeti, Gálvács, Nagykároly, Érmihályfalva, Székelyhid, Biharpüspöki, Nagyvárad, újszentanna, Arad, Perjámos, Nagyszentmiklós, VaJKány, Horgos, Szabadka, Regőce, Pálmonostor, Csáktornya.

A magyar vasúthálózat nemzetközi jelentősége is erősen szenvedett. Budapest—Orsóva—Konstantinápoly, Budapest—Kassa—Berlin,

Budapest—Cormons—Róma, Budapest—Bécs—Páris oly vonalak voltak, melyek Budapestet erősen bekapcsolták a nemzetközi forgalomba és melyek most megcsönkítettak, részben más vonalak által jelentőségükben csökkentek.

Vasúttakban való veszteségünk számszerint a következő:

A magyar vasúttak hálózata tett kilométerekben . .	19.723
Elveszett	11.359
Maradt	8.364
Százalékban	42.2

2. Kőutak. Kőutakban is jelentékeny veszteséget szenvedett az ország, még pedig:

	Volt	Elveszett	Maradt	%
Állami út, kilométer	11.028	7.865	3.163	28.7
Törvényhatósági út „	32.601	18.434	14.167	43.4
Összesen . .	43.629	26.299	17.330	39.7

Első osztályú út maradt az országnak csak 3163 kilométer. Nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is nagyon súlyos a veszteség, mert éppen az elszakított területeken épültek a legjobb és legköltségesebb utak. Elvesztette az ország azokat a vidékeket is, melyek az útépítésre szolgáló kőanyagot szolgáltatják, ami az annyira fontos útépítési programra gátlólag hat.

3. *Folyamhajózás.* A magyar folyamrendszerben is kifejezésre jut az országnak természetadta egysége. Majdnem az összes folyók a Duna folyamrendszeréhez tartoznak. A trianoni parancs ezt az egységet is súlyosan szétszakította. A Tisza, mely par excellence magyar folyó, mely magyar területen ered és magyar területen egyesül a Dunával, most sem első szakaszában, sem utolsó szakaszában nem tartozik többé Magyarországhoz. Az erdélyi hegyekben eredő folyók is első szakaszukban más impérium alá tartoznak. Ez a vízvédelem szempontjából is nagy veszélyeket rejt, mint azt az 1925-iki nagy körösi áradás mutatta. De súlyos hátrány gazdasági szempontból is.

A veszteség hajózható vízi utak tekintetében a következő:

Volt	6011 kilométer
Elveszett	3883 kilométer
Marad	2128 kilométer
Százalékban	35.4

A megmaradt víziutakból pedig csak mintegy 1063 kilométernyi víziút az, mely gőzhajóval is járható.

Magyarország nemcsak folyamrendszerének megcsonkítását sínyli, hanem sínyli azt az európai szempontból is sajnos körülményt, hogy az utódállamok a víziutakra kellő gondot nem fordítanak. A magyar kivitel szempontjából a háború előtt nagy jelentősége volt a Drávának és Szávának. A magyar kormány gondos kotrások által a Drávát hajózható állapotban tartotta. Az uszályok akadály nélkül jutottak Barscba, ahonnan Németországba, Olaszországba, Svájcba jutott a gabona. Ma ez a folyó többnyire hajózhatatlan, nagy hátrányára a kivitelnek. A Száván ezelőtt a hajók eljutottak Sziszekig, ahonnan Boszniát, Dalmáciát stb. el lehetett látni és Fiúmén át a tengerentúl is jutni. Ma a jugoszláv kormány a folyót csak a belföldi hajózásnak engedi át. És ezzel érintettünk már egy másik körülményt, amely a magyar hajózásra káros. Ez az a körülmény, hogy az utódállamok, a békeszerződés ellenére, mely a Dunát és részben mellékfolyóit szabad folyóknak jelentette ki, a parthajózást saját vállalataik számára lefoglalták. Ez az eljárás nem felel meg a békeszerződésnek, mely csak ideiglenesen intézkedett ezirányban, mely intézkedésnek oka azonban az utódállamok hajózásának fejlődésével elesik. Egyébként egészen erőltetett felfogás, minthogy a cabotage tulajdonkép csak tengeri kikötőkre vonatkozik, stb. Ehhez hozzájárul még az a körülmény, hogy a folyamhajózás szabaddátételének nemzetközi elve kevés haszonnal jár, ha az utódállamok a kikötők és hajózásra szükséges berendezések használatát a magyar hajókra nézve megnehezítik, vagy éppen lehetetlenné teszik. Nagy hátránya a magyar kivitelnek, hogy a Száva, a Temes, a Béga és a csatornák a nemzetköziségbe nem foglaltattak. Pedig ezen víziutakon elég jelentékeny forgalom bonyolított le. Természetesen nagy akadály a hajózásnak, hogy a Passau és Orsová közötti terület, mely azelőtt egy államterület lévén, a vámkezeléssel járó akadályok és idővesztés csak egyszer merültek fel, most pedig négy állam határán kell átmenni, négyszer, négyféle vámkezelésen kell keresztülmenni.

11. Fiume.

Az entente-államok a létesítendő békének és gazdasági rendnek egyik alapelveként hirdették, hogy minden államnak lehetőleg kijáratot kell biztosítani a tengerhez, a világforgalom útjához. Sehol sem lehetett volna ezt könnyebben megvalósítani, mint Magyarországgal szemben. Magyarország a háború előtt óriási áldozatokat hozott a fiumei kikötő kiépítése érdekében, óriási áldozatokat hozott Fiumének az anyaországgal való összeköttetése érdekében. A károlyváros-fiumei vasút egyike volt a legdrágább vasutaknak. A történeti múlt is amellett szólt, hogy Magyarországnak ez a kikötő meghagyassék. Magyarországnak 1540-ig flottája volt az Adria-tengeren és volt időpont, amidőn a magyar tengeri hatalom versenyezhetett Velence tengeri hatalmával. Midőn Mária Terézia királynő Fiumét Magyarországba bekebelezte, megindult egy buzgó munka a fiumei kikötő hasznosítására. E célból épültek nagy költséggel utak, így a Karolina, Lujza út. Mindinkább megerősödött a tudat, hogy Magyarországnak a tenger útján kell biztosítani a közvetlen érintkezést a világforgalommal. Kosuth Lajos is a tengerre utalta a nemzetet. Mikor 1867 után alkotmányos kormány vette át a közügyek vezetését, a fiumei kikötő fellendítése egyik főfeladatnak tekintett. Felszabadították a magyar tengeri forgalmat az osztrák érdekeknek dolgozó Lloyd alól és létrejött az Adria tengerhajózási társaság. Fiume jelentősége fokról fokra emelkedett. Egy francia írónál olvassuk a következőket: Közel az időpont, amikor Fiume el fogja foglalni helyét az elsőrendű kereskedelmi kikötők között és ahol Magyarország egy bámulatra méltó vasúthálózatnak, egy megifjodott folyamhajózásnak és egy jelentékenyen megnagyobodott tengeri hajózásnak ura, nem fog többé közvetítőre szorulni, hogy megjelenhessen a világpiacon.⁶⁾ (Vautier, La Hongrie économique, Paris 1893, 104. l.) Sajnos, ez a szép jóslat nem valósult meg, lehetlenné tette Trianon. Fiume ma egy álomba merült tündér. A fű veri fel utcáit, a raktárak üresek, a kereskedelem kihalt.

A veszteség, mely Magyarországot érte, nemcsak abban áll, hogy elvesztette kikötőjét, mely neki megnyitotta a világtengert és a világpiacot, nemcsak abban, hogy óriási áldozatai, melyeket Fiuméért hozott, megsemmisültek, nemcsak abban, hogy elveszített évtizedeken át ápolt összeköttetéseket, elvesztett értékes kereskedelmi tapasztalatokat.

De az is, hogy elzárja a magyarság előtt ezt a fontos, sokféle előnyben gazdag pályát, e pálya nagy nevelési hatását, de különösen abban is, hogy éppen a mai politikai helyzet mellett, hol ellenséges, rosszindulatú szomszédok veszik körül minden oldalról, életkérdés Magyarországra nézve, hogy legyen egy útja legalább, melyen kijuthat a világba. A mai politikai konstelláció, a mai térkép mellett persze ez sem érhető el teljesen, mert Fiúméba is az út csak Jugoszlávián át vezet.

A trianoni paranccsal Magyarország elvesztette összes tengeri hajóit, egyéb felszereléseket, a tengeri halászatot, a tengeri fürdőhelyeket, a tengerészettel összefüggő összes foglalkozásokat, ipart, kereskedelmet és a hajózásból élők, tengerészek stb. népességét. A világháború előtt a magyar tengerészet hajóállománya volt: gőzös 137, tonnatartalom 147.906 vitorlás 412, „, 1.837

12. Szövetkezetek.

Súlyos veszteség érte Trianon által a szövetkezetek ügyét is. A 2992 hitelszövetkezetből elveszett 18.05, vagyis 60.3%, a szövetkezeti vagyonnak 33.6%-a a fogyasztási szövetkezetekből ugyancsak 60%. A tejszövetkezetek közül 43.2% veszett el. Sokat veszítettek természetesen a központi szervek hatásörük szűkülésével, ami egyébként a szövetkezeti ügy helyes és erélyes vezetésére is károsan visszahatott.

13. Városok.

Nem ismerjük fel egész nagyságban a Trianon által a magyar közgazdaságra mért csapást, ha nem szögezzük le, hogy Trianon Magyarország városaiból elvett nem kevesebbet, mint 92-t. Ezek a városok egy magyar közgazdasági élet gyújtópontjai voltak, közvetítők a mezőgazdasági és ipari termelés között, az intenzívebb gazdasági élet számos berendezéseivel. Az elcsatolt városok legnagyobb részének fontos szerepe volt; gondoljunk csak Pozsonyra, Kassára, Nagyváradra, Aradra, Temesvárra, stb. mindmennyi felfelé törekvő város, melyre a magyar gazdaság fejlődésében még nagy szerep várt. Ezek

a városok erősen magyar jellegűek voltak, a magyar kultúrának is fontos szervei. Elvenni ezeket a városokat annyit jelent, mint elvenni a magyar közgazdasági erőnek jelentékeny részét, magasabb gazdasági kultúrájának székhelyeit és felszívóerejét. Itt nagy és fontos gazdasági alkotások és intézmények szakítottak ki a magyar nemzet testéből, itt a magyar gazdasági élet intenzitása, gazdasági erejének legmagasabb megnyilvánulásai támadtattak meg.

És Trianon egyes megmaradt virágzó városoknak létét is veszélyeztette annak a területnek elszakításával, melynek ezek gazdasági központjai voltak (Szeged, Sátoraljaújhely stb.)»

14. Gazdaság-technikai műalkotások és egyébek.

Nagy és nevezetes gazdaságtechnikai műalkotások, kultúrmunkák', melyek a magyar alkotó géniusznak a gazdasági téren való érvényesülését mutatják, melyek nemzedékeknek munkája, nemzedékek anyagi áldozata, elvétettek: a szabályozott Vaskapu, a fiumei kikötő, a Béga- és Ferenc-csatorna, nehéz vasúti létesítmények, vasúti hidak, mintaszerű ipartelepek, mint az államvasutak resicai telepe, a kéziipari művészei számos telepe, kéziipari és gazdasági iskolák, múzeumok és sok más értékes alkotása a magyar gazdasági kultúrának kiragadtatott és odacsatoltatott idegen gazdasági élethez. És — *difficile est satyram non scribere* — most a cseh, a román, a szerb dicsekszik ezen alkotásokkal, mint saját alkotásaival!

15. Jóvátétel.

A paradoxonnal, a brutalitással határos, hogy Magyarországot, melytől területének és népességének kétharmada elszakított, azzal együtt pedig természeti kincseinek, ipari és egyéb üzemi telepeinek egy nagy része, még jóvátétellel is terheltetett. Helyesen mondja a béke-delegáció (II. kötet 244. I.): Lehetetlen rá nem mutatni arra a nagy ellentétre, mely egyrészt a jóvátételre irányuló szándék, másfelől a nozitiv intézkedések között megvan, amelyek ennek a jóvátételnek a lehetőségeit semmisítik meg a jóvátételre alkalmas erők teljes megsemmisítése által. Itt csak a természetbeni jóvátétellel foglalkozunk.

Kötelezték Magyarországot, hogy „összes erőforrásait“ (1) a jóvátételre rendelkezésre bocsássa, kötelezték, hogy mindazokat az anyagokat, melyek az entente-államok újjáépítésére szükségesek, gyártani tartozik és szállítani fog (Jóvátétel I. függ. pont 1.), kötelezték állatállományából szállításokra, kötelezték épületfa és fatermékek szállítására, kötelezték hajóállománya 20%-ának átadására, kötelezték a vasutak és gördülő anyagnak jó állapotban szolgáltatására, kötelezték Jugoszláviának szénét, a Magyarországot kirabló „szövetséges“ Ausztriának élelmiszereket szállítani stb. Mikor az ország állatállományának nagy részét elvették, amivel tehát Magyarország szegényedett, az utódállamok gazdagodtak, még azt követelik, hogy Magyarország ezeknek az utódállamoknak még külön szolgáltatson állatokat jóvátétel fejében. Ahelyett, hogy ezt az életgyökereiben megtámadott országot segítették volna, mindent megtettek, hogy végkép tönkre tegyék. Nincs állam, mely életképességének ezt a próbáját úgy bírta volna el, mint Magyarország.

16. Véghelyek.

Külön érdemes megemlékezni ama botor határmegállapító eljárásról, mely számos virágzó várost, községet jólététől és jólétének forrásaitól megfosztott. Csak néhány esetet hozunk fel az eljárás megvilágítására. Az adatokat a nógrádi esetekre vonatkozólag a Revíziós Liga volt szíves a hozzáérkezett hivatalos jelentésekből rendelkezésemre bocsátani.

1. Balassagyarmat r. tan. város nyugati részén a házsort csak egy 6—10 méteres utca választja el az Ipoly folyótól, mely az év legnagyobb részében térden alul ér és szélessége 3—6 méter között változik.

Ez most országhatár.

Az Ipoly folyó Balassagyarmat r. tan. város határát középen szeli ketté, baloldalon megmaradt 3451 kat. hold, jobboldalán megszállás alá került 1652 k. hold. Az értékesebb része a megszállott részre esik, mert itt a búza is megterem, míg a baloldala futóhomok. Ezzel csökkent a bevételi forrás, de megmaradt a város adminisztrációjának összes kiadása.

Balassagyarmat megszállott részén jó borteremő hegyi szőlői tövében 3 hatalmas téglagyár üzeme volt üzemben s ontotta az épület-

anyagot. Ma budapest—kőbányai gyárak szolgáltatják a téglát, ahonnan a fuvar többre kerül, mint helyben az egész téгла került. S így kell megoldani a lakásmizériát.

A gazdák összes legelője megszállott területre esett, úgy hogy ma egy talpalatnyi közlegelő sincs. Határátlépési igazolványok alapján ugyan átjárhatnak marháink a legelőre, de a legkisebb vélt sérelem esetén bezárja a cseh hatóság a határt és a gazdaközönség marhaállománya egy falat takarmány nélkül éheznek.

A városnak magának 18 hold gyönyörű gyümölcsöskertje, a nyári mulatója a megszállott területre esett s ma azt ellenszolgáltatás nélkül a cseh hatósági emberek használják, mint közvagyonot. (A borházakból ugyanis községet alakítottak Tót-Gyarmat címen.)

Kékkőtől Ipolyságig e 30 község felesleges termését Balassagyarmaton értékesítette (fa, gabona, marha, tej és tejtermékek, baromfi stb.), viszont itt szerezte be iparcikk-szükségletét. Trianon óta mindez lehetetlen. Az Ipoly jobbparti községei járhatatlan utakon, több napi járóföldre kénytelenek terméseiket vinni értékesíteni s Korponán, Losoncon beszerezni iparcikk-szükségletüket. Balassagyarmat pedig, ahol a fogyasztás mindig nagyobb volt a termelésnél, ki van téve a lassú haladásnak.

Ellenben becikkelyezték a trianoni szerződésbe, hogy a cseh vonat magyar területen magyar vasutas munkájával szállíthassa a cseh árut Losonc és Ipolyság között.

Az volt a baj, hogy a kiküldött francia és angol bizottság tavaszi áradás alkalmával látta az Ipolyt, amikor egy több kilométer széles folyónak látszik kiöntéseivel s nem ami valóban, hogy egy 3 éves gyermek térden aluli ruhácskáját még felemelni sem kénytelen, úgy sem lesz vizes, ha átmejj rajta.

2. Letkés község Ipolykiskeszi, Ipolyszalka, Leléd községekkel határos, míg Ipolydamásd község Helemba községgel határos, ezen községek határai kölcsönösen az Ipoly folyón keresztül teljesen egymásba ékelődnek és így az Ipoly folyón inneni és túli határrészeknek megművelése a trianoni határ megvonása nélkül könnyen, okszerűen megművelhetőkké váltak, míg a jelenlegi határ ezen földterületek megművelését, illetve okszerű kezelését teljesen lehetetlenné teszi. Letkés községnek a csehek által elszakított területen kb. 20 kát. hold földjük van, míg Ipolykiskeszi, Ipolyszalka, Leléd községeknek az Ipoly folyó magyar oldalán kb. 80 hold rét és legelő és kb. 20 hold szántóterületük

van. Ipolydamásd községnek az Ipoly folyó cseh oldalán kb. 8 hold rét és legelő területe, míg Helemba községnek az Ipoly folyó magyar oldalán kb. 30 hold rét és 10 hold szántóterületük van.

Hogy a trianoni Ipoly folyó határvonallal kettészelt községek területeinek okszerű megművelése és azokon való gazdálkodás mennyire lehetetlenné van téve, arra a következőkben mutatunk rá és pedig:

a) Hogy valaki földjének megművelését végezhesse, elsősorban is szüksége van úgy a személyek, mint az igavonók részére határátlépesi igazolványokra, azután, amikor termését letakarította, terményátszállítási igazolványokra, vetőmag stb. átszállítási igazolványokra, melyek megszerzése miatt az illető földtulajdonosoknak a községi bíróktól kezdve, jegyzőt, főszolgabíró, vámhivatali hivatalokat stb. sorra kell járniuk és tekintve azt, miszerint ezen hivatalok egymástól 5—12 kilométerre fekszenek, így a fáradságot nem is számítva, a földtulajdonosok napokat veszítenek el a különböző igazolványok beszerzése körül, holott a határ megvonása előtt ezen idő alatt a földjeiket okszerűen meg is művelték. Jelenleg az a helyzet, miszerint a jelentékeny területek megművelésével, különösen azon egyének, akik ezen kérdéses területek termésére ráutalva okvetlenül nincsenek, nem törődnek, azt tartják szem előtt, hogy ha az igazolványok utáni munkaveszteségüket és egyéb költségeiket felszámítják, úgy az elérhető termény sem ér értekre többet.

b) Különösen a rét- és legelő-területek elszakítása kihatással van az állattenyésztésre, mert az állatok legeltetése teljesen lehetetlen, mivel az állatok legeltetéséhez szükséges határáthajtási, illetve áthajtási engedélyének megszerzése nagyon körülményes és ha ez is meg van, úgy azok elé a csehek oly akadályokat gördítenek, aminek keresztülvitele teljesen lehetetlen dolog.

3. Szécsény nagyközséget a határnak az Ipoly folyóval megállapítása súlyosan érintette.

Nógrád megyének elszakított részeivel, a sztegregovai völgygel egy olyan egységet képezett, melynek egyedüli piaca Szécsény nagyközség volt, itt találkozott egy nagy vidék népe, fejlődött ipar, élénk kereskedelem. Az állatvásárok nemcsak a felhajtás nagy száma, de minősége miatt is keresettek voltak.

Ma az elsovadásra, elszegényedésre ítélve, létfeltételeitől meg-

fosztva, tönkrement az ipar, kereskedelem, megfogyott a lakosság száma s apad napról-napra.

Az elszakított részek egyrésze magyar anyanyelvű.

4. A Trianonnak áldozatul esett sok virágzó város közül említjük még Sátoraljaújhelyt. Virágzó város Trianon előtt, most pusztul. A trianoni határ a város széléig terjed. Kereskedelmi vonalai, melyek éltették, nyugat és észak felé kettévágva. Békében százötven—százhatvan vonat ment át a városon, most alig egynéhány. A Máv javító-műhelyét, mely természetesen a pályaudvarhoz tartozott, a trianoni békeparancs botorul Csehországnak adta oda. A kereskedő nem tud áruján túladni; az iparnak nincs megrendelése. A jelszó; Vagy élni, vagy ölni.

Végszó.

A közölt adatokban lehetőleg számokban foglaltuk össze mindazt, ami számokban kifejezhető, ami statisztikailag észlelhető és tényleg észleltetik is. De ez csak egy része, talán kisebb része annak a kárnak, amit a magyar közgazdaságnak Trianon okozott. Mert a nemzet gazdasági tevékenységében okozott kártevés statisztikailag nem állapítható meg, vagy nem képezi a statisztikai megfigyelés tárgyát. Nem is engedi a hely szűke, hogy minden részletre kiterjeszkedjünk, még ha kiviláglanék is abból a nemzetre mért csapás súlyos voltának újabb mozzanata. Nem vagyunk továbbá képesek mindazokat az imponderabiliákat megragadni, köztük különösen azokat a lélektani mozzanatokot, melyek a nemzet gazdasági munkájának értékét leszállítják. Hisz maga a sötét búbanat, mely a hazafiak lelkén ül, maga az a magyar éjszaka, mely ránk szakadt, akadályokat gördít a nemzet gazdasági energiáinak kifejtése elé. Sok vagyonerő, sok ékessége, sok dísze, sok ereje a nemzetnek veszett kárba, sok tehetség kallódott el, sok testrészt zsibbadt el. Mindezt számokban visszatükröztetni nem tudjuk. De nem tudjuk visszatükröztetni azokat a hatásokat sem, melyek a fent egyenként ismertetett gazdasági tényezők együttműködéséből, egymásra hatásából származnak. Pedig ez az összeműködés, ha itt ott talán mérséklőleg hat, egészben véve kétségtelenül hatványozza a bajokat. A közlekedés romlása károsan hat a mezőgazdaságra, a mezőgazdaság romlása károsan hat a közlekedésre, a két hatásnak eredménye nem adódik össze, hanem sokszorozódik. Ez áll jóformán az összes, a vizsgálat tárgyát képező tényezőkre nézve. Együtt véve a szenvedett vesztesége a nemzetnek sokkal nagyobb, mint ahogy azt az egyes tényezők külön-külön alakulása sejteti. Ez jóformán csak a minimum. Ezen minimum értelme szerint is Trianon óriási katasztrófát jelent a magyar közgazdaságra nézve, kihatásaiban pedig Közép-Európára nézve. Végül nem szabad elfelejteni, hogy a közölt adatok

nem foglalják magukban Horvátországot és Szlavóniát, mely pedig szintén a magyar birodalomhoz tartozott, annak gazdasági erejét kiegyésítette. A felsorolt adatok hatalmas vádiratot képeznek a Trianonban a magyar és az európai közgazdaság ellen elkövetett égbekiáltó brutalitás ügyében.)

A magyar nemzet óriási munkával, súlyos nélkülözésekkel, szén védésekkel, áldozatokkal, lemondással, a Trianonban szándékolt végromlást remélhetőleg elhárította, de ez nem változtat semmit azon a mérlegen, melyet Trianon alapján a közgazdasági életünk ellen intézett merénylet tekintetében fel kell állítani. Trianon mögött egy nemzet sírja áll. A szándék világos: Magyarország és a magyar nemzet pusztulása. Azonban a szándék meghiúsult. És míg Magyarország a következő súlyos években minden erejét megfeszítette, hogy a reá mért halálos csapásokat kivédje, addig lassanként a párisi pokol kénfelhői oszladozni kezdtek, megszólalt a részrehajlatlan, tárgyilagos világ lelkiismerete, belátván a Magyarországgal szemben elkövetett durva, lelkiismeretlen igazságtalanságokat. Mindinkább érlelődik a világközvéleményben a tudat, hogy a magyar nemzetet elkövetett igazságtalanságot jóvá kell tenni a trianoni parancs revíziója alapján. Azért jogos a remény, hogy a trianoni parancs rövid életű lesz és a magyar közgazdasági szervezeten ejtett véres sebek be fognak hegedni.

JEGYZETEK.

¹⁾ A szénbányászok csökkent munkateljesítményéről L Wirtschafts-Jahrbuch, 1926; 76. oldal.

²⁾ A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara külkereskedelmi közleményei (1928 január 1.).

³⁾ A magyar béketárgyalások II. k. 359. 1.

⁴⁾ A magyar béketárgyalások II. k. 502. L

⁵⁾ Ez adatban Horvátország is bennfoglaltatik.

⁶⁾ Le moment est donc proche où Fiume prendra place parmi les ports commerciaux de première ordre et où la Hongrie, maîtresse d'un admirable réseau de chemins de fer, d'une navigation fluviale rajeunie et d'une marine sensiblement acme, n'aura plus besoin d'intermédiaire pour faire son apparition sur le marché du monde.

Használt források: A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar béke-

küldöttség működéséről Neuilly S/S. 1920 január—március havában. I—III. kötet, Budapest, 1920; Buday László, A megcsontított Magyarország, Budapest, 1921; Buday László, Magyarország küzdelmes éve, Budapest, 1923; Halmi, Trianon adója, Budapest, 1927; La Hongrie actuelle Mémoire sur la situation économique de la Hongrie, Budapest, 1922; Jármy, Memorandum relatif aux restrictions de la liberté de la navigation sur le Danube. Chambre de commerce internationale, Budapest; Hantos államtitkár írásbeli közlése; Földes, La mise en exploitations des forces hydrauliques de la Hongrie, Agence économique et financière. Directeur: Yves Guyot. Paris le 5. août 1921. Supplément. Ezenkívül a központi statisztikai hivatal írásbeli közleményei, melyekért e helyen köszönetét mondom.